

ERDÉLYI IRODALMI SZEMLE

SZERKESZTI
DR. BORBÉLY ISTVÁN.

TARTALOM:

<i>Dr. Jehlicska Rezső:</i> Az örök béke — — — — —	297
<i>Dr. Borbély István:</i> Osváth Kálmán és Kádár Imre — —	299
<i>Magyar Bálint:</i> Pály Ede (1849—1925.) — — — —	304
<i>Dr. Borbély István:</i> Tabéry Géza legújabb regénye — —	311
<i>Dr. Drăganu Miklós:</i> Marțian román nyelvű röpiratai „Erdély” nevének eredetéről — — — — —	319
<i>Dr. Csűry Bálint:</i> Az „éneklő” hangléjtés kérdéséhez —	327

Irodalom.

<i>Dr. György Lajos:</i> Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája (IV. közlemény) — — — — —	337
--	-----

CLUJ—KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R. T.
KIADÁSA.

Megjelenik évenként tizszer, minden hó 10-én.

Tájékoztató.

Az *Erdélyi Irodalmi Szemle* a „*Minerva*“ irodalmi és nyomdai műintézet r. t. kiadásában jelenik meg, de a cikkek irányáért és tartalmáért egyedül a szerkesztő és az egyes cikkírók a felelősek.

A lap szellemi részét illető minden közlemény dr. Borbély István szerkesztő-tanár (Cluj—Kolozsvár, Unitárius kollégium) címére küldendő.

A kiadóhivatalt érdeklő összes levelek, valamint az összes pénzküldemények az *Erdélyi Irodalmi Szemle Kiadóhivatala* címére (Cluj—Kolozsvár, Str. Baron L. Pop, volt : Brassai-utca 5.) küldendők.

Megjelenik évenként 10 füzetben, füzetenként 3 ívnyi terjedelemben.

Előfizetési ára bérmentes küldéssel: Romániában egész évre 250 lej; külföldön 300 lej.

A „Magyar Nép“ olcsó könyvei.

A Magyar Nép Kiadóhivatalánál előfizetőink által kezdvezményesen vásárolható könyvek (a könyv címe után az első szám a könyv bolti ára, a második az előfizetői ár, ha kiadóhivatalunkban veszi meg a könyvet, a harmadik, ha ajánlva, a negyedik, ha utánvétellel küldjük meg):

Vőfélykönyv, Históriai könyv, Szavalókönyv, Földmérés kis könyve, Bokréta Jókai műveiből 15—10—14—15; Erdélyi Magyar Naptár 20—11—14—15; Betyár kendője 25—20—24—25; dr. Gyárfás Elemér: Bethlen Miklós kancellár 80—60—64—65; dr. Kristóf György: Jókai Mór élete 50—40—44—45; dr. György Lajos: Pásztortűz Almanach 150—100—104—105; Lakner Ernő: Lelki harmat (r. k. imakönyv) 30—27—29—30; P. Olasz: Világproblémák 50—40—44—45; Benkő Anna: Gyermekekmesék (képes) 70—50—54—55; Jánossy—Tóth: Körbe-körbe (képes meséskönyv) 70—50—54—55; Walter Gyula: Izenet a világnak (versek) 50—40—44—45; Szigethy József: Országos Almanach 250—140—158—160; Szentgyörgyi István: Emlékeim 100—80—84—85. S. Nagy László: Jókai Szerelmei (novellák) 40—30—34—35 L.

Cím: A „Magyar Nép“ Kiadóhivatala, Cluj—Kolozsvár, Str. Baron L. Pop 5.

ERDÉLYI IRODALMI SZEMLE

HAVI FOLYÓIRAT

<p>Megjelenik minden hónapban július és augusztus kivételével.</p> <p>Előfizetési ára egész évre belföldön 250 lej; külföldön 300 lej.</p>	<p>Felolvasó szerkesztő:</p> <p>Dr. BORBÉLY ISTVÁN TANÁR.</p>	<p>Szerkesztőség: a szerkesztő címén Cluj—Kolozsvár, Unitárius Kollégium.</p> <p>Kiadóhivatal: a „Minerva” r. t. címén Cluj—Kolozsvár, Str. Baron Pop (volt Brassai-utca) 5. szám.</p>
--	--	--

AZ ÖRÖK BÉKE.

Azok a nemes lelkek, akik a háborútól végképen megundorodtak, nemcsak a béke, hanem az örökbéke után vágyódnak; háborút vezetnek a háború ellen, arra törekednek, hogy a háború épen úgy tűnjék el, amint eltűnt a rabszolgaság vagy a gyermekítélet, s amint remélhetőleg a párbaj is el fog tűnni. Ezek az úgynevezett pacifisták, akik remélik, hogy a kardokból végképen ekevasat fognak kovácsolni, a puskák és az ágyuk a múzeumokba fognak kerülni, mint a hajdani kinzóeszközök; szóval eljön az örök békének aranykora.

Bármennyire is dicsérjük a pacifistáknak nemes szándékait, bármennyire is óhajtandó az örök béke, — optimizmusukat mégsem tudjuk egészen osztani. Hogy az örök béke megvalósítható legyen, ahhoz az emberiség egészének alapos és általános erkölcsi újjászületésére volna szükség, még pedig oly nagy fokúra, hogy az egyének és a nemzetek, mint ilyenek, nemcsak elég jó, hanem tökéletes keresztények is legyenek. Erre pedig, sajnos, nincs kilátás. Egyeseknek vagy sokaknak magasfokú tökéletessége itt nem segít. A javulásnak általánosnak kellene lennie; kellene, hogy mindenki és minden nemzet lelkiismereti kötelességének tartsa tiszteletben tartani az igazságosságot s a kölcsönös szeretetet; kellene, hogy egyének és nemzetek megfékezék önzésüket és rossz hajlamaikat; kellene, hogy a régi ellenszenvék és bosszúk megszűnjenek; oly szilárd erényre volna szükség, mely helyt tudna állani mindazokkal a kísértésekkel szemben, melyek a határkérdésekből, az ellentétes gazdasági érdekekből, a népség különböző sűrűségéből, a földeknek nem egyforma termékenységéből, bevándorlásból és hasonló okokból minduntalan keletkeznek.

Hol vagyunk mi ettől az eszményi állapottól!

Tekintetbe kell venni azt is, hogy a különböző nemzetek kulturfoka is különböző; hogy egyik gyorsabban, másik lassabban fejlődik s hogy e különbségekből szintén surlódások, viszályok, összetűzések támadhatnak. A jövőben is úgy lesz, hogy szétszórt nemzetiségek igyekezni fognak egy egésszé tömörülni; kereskedelemre hajló és vágyó népek a jövőben is fognak tengerpartokat követelni; a jövőben is fognak akadni népek és államok, melyek féltékenységből, irigységből vagy önzésből másokat akadályozni fognak fejlődésükben, gazdasági és kereskedelmi vállalkozásaikban: mindezen kérdések megoldása csak úgy lehetséges, ha a nemzetközi viszonyok és elhatárolások megváltoznak.

Leibnitz, mikor tudomást szerzett St. Pierre abbénak az örök békére vonatkozó tervezetéről, melábusan megjegyezte, hogy mint temető-felirat szerepelhet ugyan a „pax perpetua,” mert a holtak nem verekednek, de az élők más természetűek.

A pacifisták nemzetközi döntőbiróságot sürgetnek, mely, mint legfelsőbb forum, kötelező módon eldöntené a viszálykodó államoknak peres ügyeit, melyeket ezek minden esetben előterjeszteni volnának kötelesek. Mint Leibnitz is megjegyzi, a legerősebbek nem hajlandók respektálni az ilyen bírósági végzéseket; bizonyos, hogy a jól felfegyverzett nemzet, ha látja, hogy a nemzetközi bíróságnak döntése reá nézve nem előnyös, mindig talál módot arra, hogy másokkal titokban szövetkezve ezen bíróság végzésétől a kardra apelláljon.

Midőn ezen aggodalmainknak szomorú szívvel kifejezést adunk, nem hallgathatjuk el azt a vigasztaló momentumot, hogy komoly és jó férfiaknak komoly igyekezete eddig még sohasem volt egészen meddő; a pacifistáké sem lesz az, sőt már eddig sem volt egészen az.

A genfi konferencia s az ismételt hágai nemzetközi békekonferenciák, melyek a békebarátok dicséretes buzgólkodása folytán ezen nagy problémával foglalkoztak, az örök békét megvalósítani ugyan nem tudták, de azért sokat tettek a háború borzalmainak enyhítésére. Ezen a téren a possibilizmus álláspontjára kell helyezkedni; ha az egész nagy cél nem érhető el, meg kell elégedni a részletsikerekkel is. A pacifizmusnak köszönhetőek azok az emberséges szabályok, melyeket érdekelt nemzetek a beteg- és sebesültszállító hajóknak és a kórházak-

nak, valamint a kórházak személyzetének és orvosi felszerelésének sérthetlenségére nézve hoztak és elfogadtak: üdvös intézkedések történtek a hadifoglyokra és a parlamenterekre, a kémekre, kapitulációkra és a fegyverszünetre, valamint a lövegeknek minőségére nézve is. Mindez abból az alapelvből kiindulva történt, hogy a hadi eszközöknek felhasználása, mint sajnálatos baj, a szükségés minimumra redukáltassék.

Ha tehát nem is lehet örökre kizárni a háborút, a jövőben is sokat lehet még tenni megszelidítése érdekében, főleg ha már a béke idején is megfelelő gond fordítatik a katonaságnak komoly fegyelmezésére s úgy a hadseregnék, mint az egész nemzetnek vallás-erkölcsi nevelésére.

Íme tehát, mint minden egyébben, úgy ebben is nemcsak kívánatosnak, hanem lehetségesnek is tartjuk a jobb felé való haladást. Ebben is *mellioristák* vagyunk; az optimizmusnak csak a sírontúli örök hazában van helye.

Dr. Jehlicska Rezső.

OSVÁTH KÁLMÁN ÉS KÁDÁR IMRE.

Épen könyvismertetést készültem írni Kádár Imrének a múlt hónapban megjelent verskötetéről (*Bujdosó-ének*, Kolozsvár, 1925), amikor kézhez kaptam Osváth Kálmánnak szept. 7-iki *Hétfői levelét*, melyben írja, hogy nem érti az erdélyi közönséget. Nem érti, hogy miért nem érdeklődik az ő konferánszai, meg irodalmi vállalatai iránt. Osváth cikke nekem egy pillanatra úgy tűnt fel, mintha *Előszó* lett volna Kádár kötetéhez. Mert bizony-bizony Kádár Imre is joggal föltehetette volna e kérdést.

Ha Osváth kérdése egyszerűen csak kérdés marad, meg lehet, hogy nem válaszolok rá. De Osváth cikkében mindjárt felelni is próbált, mondván: „hirdessük, kellessük, ajánlgassuk magunkat”, akkor talán érdeklődni fognak irántunk. Erre a téves válaszra megadni a helyes felvilágosítást már szükségesnek tartottam. S e kötelességet annál szivesebben vállaltam, mivel felvilágosításom egyszersmind jó bevezetőül szolgál a Kádárról való mondanivalóimhoz is.

Osváth — úgy látszik — nem ismeri elég jól a régi Erdélyt, mert ha ismerné, tudná, hogy az, amit transzilvánizmusnak mondunk s ami az erdélyi konzervatív felfogást legfőképen

jellemzi, az: egy csomó súlyos megkötöttség. A transzilvánizmus nem politikai program, hanem évszázadokon át kialakult életfelfogás. Külsőségei szerint valami olyanféle, mint Shylock zsidósága *A velencei kalmár*-ban, aki önmagát így jellemezte: „Veszek önökkel, adok önökkel, beszélek önökkel, járok önökkel s a többi; de nem eszem, nem iszom önökkel, nem imádkozom önökkel“. A transzilvánizmus egy évszázadok hagyományával megkötött történeti életfelfogás, amibe új szokásokat, új ízlést, új divatot, új mentalitást behozni nem lehet.

És most beszéljünk Osváthról, akit ez e konzervatív Erdély nem akar észrevenni.

Én Osváth Kálmánt régóta ismerem: olvastam írásait, figyelemmel kísértem nyilvános működését s ott voltam kolozsvári konferenciáinak nagy részén. Tudom róla, hogy ma egész Erdélyben ő a legszellemesebb szabadelőadó; neki van legszárkásztikusabb tolla; dialektikája borotvaéles; stílusa pedig kifogástalanul elegáns. Ez az Osváth alapjában véve nem más, mint egy Erdélybe szakadt új Nietzsche, a *Herdenmorál*-nak nagy gyűlölője s a *Herrenmorál*-nak ékesszavú prédikátora. Az igazi Nietzschétől csupán abban különbözik, hogy nincs benne semmi poézis s filozófiája minden különösebb mélység és magosság nélkül való. Osváth csupa lapályos hideg, rideg ész. Csak gúnyolódni, csúfolódni, elkeseríteni, kétségbeejteni tud, de lelkesíteni nem. Többször voltam vele együtt, de soha nem láttam sem nevetni, sem örövendeni. Egy-egy fanyar mosolya volt az egész, ami elárulta, hogy érzelmei is vannak. Írásaiban nincs egyetlen megbocsátó szava: ha toll helyett kard volna kezében, nagyon kevés ember maradna életben. Ő *jenseits vom Guten und Bösen* képzele magát, ki nem *egy* ember, hanem *az* ember. Őt nem korlátozzák országhatárok, nem hagyományok, sem ábrándok: szocialista, de nem tartozik a párthoz; internacionális, de szervezeten kívül; nem hitetlen, csak egyháztalan; nem tagadja, hogy magyar, de nemzetisége rá nézve nem jelent semmit.

Ez az Osváth egy szép napon elhatározta, hogy az embereknek ezentúl nem testét (mert diplomája szerint: orvos), hanem lelkét fogja gyógyítani; s elkezdett előbb Marósvásárhelyen, majd Kolozsváron s alkalom szerint Erdély többi városaiban nagyon szellemes, sokszor igazán rendkívül tanulságos előadásokat tartani, folyóiratokat szerkesztett és könyveket

írt. Előadásai, meg írásai néha oly jól sikerültek, hogy valódi gyönyörűség volt azokat hallgatni vagy olvasni. De csak olyankor, amikor Osváth is akart ilyen lenni. Sajnos, gyakrabban volt nem ilyen. Ha nem volt hangulatánál, ha fáradt volt vagy bántotta valami (— s mikor nem bántja őt valami? —), megjelenésén s előadásain erőt vett a lenéző gúny. Ilyenkor hanyag, felületes és hallgatóit lekicsinylő, írásai is csak úgy kongnak a bántó szellemességektől. Emlékszem rá, hogy egy alkalommal, amikor Olasz jezsuita pátert akarta „tönkre tenni“, — bőrszivarvéget szorongatva ujjai között, fésületlen hajjal ment fel a pódiumra, ott ráült az asztal sarkára s így, szivarvéget szorongatva jobbkézrel gesztikulált s bizonygatta, hogy nincs igaza a páternek. Máskor, jobb téma híján arról írt *Hétfői levelei*-ben, hogy hiában itt már minden, nincs kinek írni, nincs kinek beszélni; az író úgyis csak azért ír, hogy kétségbeesését más gondolatokkal leplezze; az előadó pedig olyan, mint a kis gyermek, aki sötétben azért kiabál, mert fél egyedül, így hangjával együtt azt véli, hogy ketten vannak.

Hát kérem az efféle hanyagságok és kongó semmitmondások azok, amik miatt a sokféle megkötöttségű erdélyi közönség nem foglalkozik Osváthtal. Aki azt akarja, hogy itt ma a transzilvánok is meghallgassák, nem teheti túl magát évszázados hagyományokon, társadalmi formákon, mindenek fölött: nem prédikálhat vanitatum vanitast. Aki *jenseits vom Guten und Bösen* áll, az kívül áll a transzilván szférán: lehet szellemes, lehet formás, ragyoghat, sőt lehet igaza is, de magunktól annyira távol állónak érezzük, hogy melege hozzánk nem tud eljutni. A transzilván determináltság nem az ilyen hetyke hanyagságban, nem is az elkedvetlenítésben vagy kétségbeesésben, hanem az építő, alkotó, teremtő munkában van. Magam is sokszor elmondtam, mástól is eleget hallottam, hogy ha Osváth a sok erkölcsbiráskodás helyett neki állna pozitív munkának, ha például regényt vagy történelmi monografiát írna, vagy bármi más *teremtő munkát* végezne, egyetlen ilyen munkájával többet használna, mint eddigi összes sikertelen fáradozásával. Valami ilyen pozitív alkotást várunk tőle az örökös békétlenkedés helyett. Mert, tetszik tudni, folyton hibát kapni nem nehéz dolog, hiszen mindnyájan emberek vagyunk! De a hibák és gyalóságok örökös hánytorgatása helyett: alkotni, — — ez az, ami megpróbálja s tiszteletreméltóvá teszi az embert.

Mondjam tovább?

Beszéljünk most inkább Kádár Imréről.

Kádár sem kedvence az erdélyi konzervatíveknek, pedig megjelenése szimpatikus, modora megnyerő, véleményét nem akarja okvetlenül ránk tukmálni. Általában oly szerény és illedelmes, hogy az ember csodálkozni kénytelen azon, miképen lehet egy ilyen jámbor ember — — lelke mélyén *egészen* vörös. De ha sikerül csak egy pillanatra is farkasszemet nézni vele s nézésében ellesni lelkét, e furcsa szempillantásban egyszerre érthetővé válik az egész Kádár Imre. Mert Kádár alapján véve nagyon egyszerű, minden titokzatosság nélkül való egyéniség. Osváthnak tökéletes ellentétje. Osváthról szólva azt mondtam, hogy ő mindig csak gáncsol és elégedetlenkedik. Nos, Kádár épen az ellenkezőjét teszi: türelmes és alkot. Egy dologban azonban mindketten megegyeznek: egyikükben sem él a történeti Erdély. Az ő Erdélyük csak 1919-ben kezdődött. Hogy itt azelőtt is volt élet s ennek a transzilván életnek meg volt a maga speciális gondolat- és érzélemvilága, azzal ők nem törődnek. Ha volt, elmúlt. „Most más pennával irnak.“

A különbség a konzervatív transzilvánizmus és az Osváth-Kádár-féle mentalitás között igazán még sem politikai, hanem etikai természetű. Nekik minden lehet, mert minden szabad; nekünk csak az szabad, ami a hagyományok alapján lehetséges. Az Osváth—Kádár-féle erdélyi új életfelfogás a nagy szabad lehetőség; az a szabadság, amit nem korlátoz a múlt hagyományyaiból semmi.

Arról most nem beszélek, hogy politikai szempontból melyik részen van az igazság. Azt sem vitatom, hogy melyik mentalitás jobb, a régi-é vagy az új? Rám e helyen csak annak megállapítása tartozik, hogy miért nem érti s értékeli a transzilván felfogásu közönség az Osváth—Kádár-féle irányzatot. Mert tény, hogy a régi hagyományok tisztelőit az új erdélyi magyaroaktól óriási szakadék választja el. E mélységet talán át lehet hidalni, de a szakadék két oldalát egybeforrasztani nem lehet soha.

Milyen ez az erdélyi új magyar mentalitás? A régivel szemben legjellemzőbb tulajdonsága, hogy teljesen szabad. Nem köti semmi. E nagy szabadságnak én csak néhány esetét említem meg. Ha az új magyar poéta szerelmes, versében érezni lehet kéjtől hevülő vérenek forróságát; ha meg őszinte, akkor olyan őszinte, hogy egészen — — meztelen. Mindenekfölött abszolút

közlékeny. Bujaságát, komizságát, jóságát és rosszaságát egyformán oly naiv, ártatlan képpel fecsegi el, hogy az ember kérdezni kénytelen: mi lehet, amit a modern poéta szégyel, ha *efféléket* ilyen kedélyesen mer elbeszélni? A szégyen különben ismeretlen fogalom náluk. Azt szokták mondani, hogy a szégyen nagyképűség. Vagy akar és tesz az ember valamit s ha már akarja, akkor akarja is azt és tegye őszintén; vagy pedig ne akarja és ne is tegye. Ez esetben azonban legyen bátorsága őszintén nem akarni. De szégyenkezni?, — miért?, kitől? Hát nem olyan ember más is, mint én?; nincsenek annak is ép úgy vágyai és szenvedélyei, mint nekem? Ha meg egyformán emberek vagyunk, minek szégyenkezzünk egymástól? Tán azért, mert — mondjuk — az nő, én meg férfi vagyok? Hát tehetünk mi erről? Nem ilyené születtünk? S van-e, lehet-e szégyelni azt, ami természetes? A vágy a természettől van, az akarat, a szenvedély, az ösztön mind a természettől vannak. Azért-e, hogy mi azokat mind visszafojtsuk? Nem és ezerszer nem. Nincs jó e földön és nincs rossz, mindezt az emberek találták ki. Az igazi természetes társadalmi rend épen ezért *jenseits vom Guten und Bösen* van. Stb.

Ime, ez a természetességnek erdélyi új magyar életfelfogása. Ennek a modern természetességnek ma Erdélyben Osváth Kálmán a kritikus; Kádár Imre a vezérpoétája. A *Bujdosó-ének* c. kötet ennek az új életfelfogásnak tipikus kifejezése. Ennek a kötetnek poéziséről mondom én, hogy az a transzilván-lélektől annyira idegen, mint az említett szakadéknak két partja. Az erdélyi történeti magyar olvasó idegenül áll meg e kötet előtt s nem tud reagálni annak művészetére. Pedig Kádár Imre a formáknak határozott mestere; igen gyakran oly virtuóz módon bánik a hatáskeltésnek költői tényezőivel, hogy technikai készségétől az elismerést lehetetlen megtagadni. És versei mégsem tudnak magukkal ragadni. Egy-egy gondolata megfog, aztán érezzük, hogy a rákövetkező érvelése alatt önkénytelenül is elfordulunk tőle. Az a világ, amely Kádárnak lelke mélyén él s amelyet verseiben előadott, nem a mi világunk. Nehány versét megpróbáltam a legkülönbélebb hangulatban elolvasni. A hatás, mit e kísérletezéssel elértem, mindössze annyi volt, hogy megéreztem, mi minden kitelhet az emberből, ha lerázza magáról az erkölcs, illem, tisztesség, jog és jóizlés kötelékeit. Abban Kádárnak tökéletesen igaza van, hogy minden ember kerülhet

olyan „természetes“ helyzetbe, hogy (a mi régies kifejezésünk szerint) utóbb szégyelni kénytelen magát önmaga előtt. Tehát Kádár költészetének alapérzései nem fictiók. De — a mi régi-módias megítélésünk szerint — az ilyen érzelmekkel s a belőlük folyó gondolatokkal eddigelé nem volt szokás eldicsekedni. Minden embernek szoktak lenni olyan magánügyei, amikről jó, ha más senki nem tud. Ilyeneket vinni nyilvánosságra, legenyhébben szólva: ízléstelenség.

Már tudniillik a mi régi módi felfogásunk szerint.

Azonban nekem eszem ágában sincs azt hinni, hogy csak belőlünk áll a világ. Erdély magyarságának egy része, talán többsége, konzervatív; egy másik része, talán a kisebb rész, új mentalitású. Ennek megfelelőleg az irodalom is két irányú: az egyiknek Reményik Sándor, a másinak — mondjuk — Kádár Imre a vezére. Mindakét irányzat erdélyi irodalom. Csak-hogy amint a progresszívek nem rajongnak Reményik költészetéért, azonképen a konzervatívek sem találnak gyönyűséget Kádár verseiben. Mert, miként a műalkotás, úgy a műélvezés és műértékelés is elválaszthatatlan az életfelfogástól.

Vajjon elhiszi-e ezek után Ostváth, hogy népszerűtlenségének oka nem az, hogy nem „hirdette, keltette, ajánlta“ magát eléggé, hanem valami egészen más. Egészen más!

Dr. Borbély István.

PÁLY EDE.

1849—1925.

Ötvenhárom évig tartó buzgó papi működés és jelentős irodalmi szereplés után ráhulltak Pály Ede koporsójára a felsőbányai elképzelhetetlenül szépfekvésű temető nehéz rögei.

Tüzzetek siromra keresztet
S tegyétek rá majd ezt a kis írást:
Jézus Szive, te nem feledsz engem,
Benned várok boldog feltámadást.

Ezek voltak utolsó sajátkezűleg írott sorai. Csak ennyivel ohajtotta megjelölni az öreg költő földi maradványainak csendes sírhelyét. A népszerűséget, dicsőséget, bár lehetett volna benne része, soha nem hajhászta. Az irodalomnak mégis köte-

lessége foglalkozni vele, a *mi* irodalmunknak annál inkább, mert erdélyi vonatkozásban is egészen *a miénknek* mondható. Szatmáron született 1849. febr. 21-én, ott végezte középiskolai és theologiai tanulmányait is, Szatmáron szentelték pappá 1872-ben, hét évi kápláni és hitoktatói működés után a szatmár-megyei Sárközön lett plebános, majd esperes és megmaradt a megyében egészen 1925. ápril. 5-én Felsőbányán bekövetkezett haláláig, ahová 1901-ben nevezték ki plebánossá és a nagybányai kerület esperessévé. Amíg hivatottabb kéz művészi képet ír róla, amely kép méltó lesz majd, hogy elhelyezzék az erdélyi irodalom jeleseinek sorában, — addig is szükséges megrajzolni e galeria részére ez egyszerű vázlatot.

* * *

Pály Ede életének fent említett fázisai közül a sárközi plebánoskodás ideje a legnevezetesebb. Ekkor jelent meg „*Költemények*“ címen kiadott egyetlen verskötete, ekkor érte el fejlődése tetőpontját, ki nem adott, csak kéziratban hagyott alkotásaiban. Szatmári, beregszászi, munkácsi és ungvári káplán korában is irt már verseket. Ezek nagyrészt alkalmiak voltak és csak arra jók, hogy Pály a formák kezelésében nagyobb gyakorlatra tegyen szert. Azok a versei, amelyeket a költő 1882-ben kiadott kötetébe felvett, már a kiforrott ügyes verselőt és a válogatni tudó művészt mutatják. Egyik akkor ismert vallásos költő sem verselt szebben Pálnál. Elismerték ezt róla maguk a költőtársak, Sujánszky, Lázár, Rosty is. Különösen kiemelendő a Pály verselésében, hogy formái, rímei szinte önkényt, a tartalomnak megfelelően és a tartalomért, nem pedig önmagukért alakulnak. Nyelve romlatlan, világos, magyar. Itt-ott nála is előfordulnak az akkor szokásos erőszakolt összetételek, de inkább csak kezdetben, amíg ő is olvasmányai hatása alatt állt, később ebben a tekintetben is tisztult és önállósult. Könnyen folyó sorai, nagy termékenysége, ügyes rögtönzései, azt bizonyítják, hogy az alkotás munkája könnyen és gyönyörűséggel folyt le lelkében, — bár maga egy-két versében az ellenkezőt írja.

Verselésére, nyelvére, mindenekelőtt témáinak kiválasztására föltétlenül hatással volt a környezet, mindazok, akikkel érintkezett és akik irodalmi működését figyelemmel kísérték. Mint káplánt és hitoktatót igen gyakran kérték fel alkalmi versek írására, melyeknek sikere további munkára sarkalta. Sárközön különösen nagy hatással voltak költészetére a báró Vécsey

család nagyműveltségű tagjai, akik az alig harminc éves, költő-hirében álló papot, mint kegyurak, de mint művészetpártolók is, szeretettel fogadták. A velük való gyakori érintkezés nemcsak a kényszerű falusi kényelemtől mentette meg Pályt, hanem a költeményeire tett mélyen járó megjegyzések és bírálatok is jótékony hatással voltak reá. Ha mint falusi plébános nem is igen mozdulhatott ki Sárközről, a bárói család könyvtára, de méginkább a velük való társalgás által ragy világ állott állandóan nyitva a fiatal költő-pap előtt, amely világból megismerhetett mindent, ami rút. E környezetnek mindenesetre nagy befolyása volt arra, hogy Pály szigorúan puritán papként és emberként élt és hogy kimondhatatlanul irtózott a diszharmónikus-tól, a rossztól. Amikor ő jóságra buzdít, amikor vallásos verset ír, benne a jóság szerelmese a rút haragosa, nem pedig a pap beszélt. Ezért tudott olyan nagy hatást elérni egy-egy sorával, ezért felejtjük el, hogy verseit pap írta, amikor olvassuk. Prédikációs hang nélkül, tisztán zengenek el szavai.

A bárói család tagjain kívül is voltak lelkes jóbarátjai ebben az időben ; az akkori katolikus költők. Sujánszky, Lázár, Rosty. Sujánszkyt Esztergomban, Lázárt Nagyváradon föl is kereste. Látogatása és barátsága emlékeit sikerült költeményekkel örököltette meg, amelyek közül kiválnak a *Visegrád alatt* és a *Lázár Miklós halálára* címűek. Mindjárt megjegyezzük itt, hogy alkalmi versei magukban véve is mindig értékesek, akárcsak Aranyak hasonló költeményei. (Például a legújabban megtalált *Falusi mulatság*). Nem hiába vallotta magát Pály, Arany János tanítványának.

A költészetről való felfogásában Pály is mintha Mindszenty rövid programját tette volna magáévá: „Az élettel összeroknítani, megszentelni a vallás által, sőt a hazafiság dicső színeit is a vallás színeképeben szemlélni“. Lírikus. Lírája sokhúrú, változatos. Verseinek egyszerű címei ezernyi szépséget takarnak és egész programot adnak.

Neveljétek a gyermeket
Istenesen, jámborúl, —
Móst vagy soha, mert a haza
Már nagyon is rászorúl.

A rokoni, baráti, vallásos és hazafias érzésen kívül, melyek hol mint a jelen boldog átélése, hol mint az elmúlt idők emlékei, hol mint egy-egy őszinte fohász, sóhaj, hazafias prófétai jajszó

jelennek meg; ezeken a saját szívünk mélyéből feltörő érzéseken kívül hangot ad a pacsirtának, szót a kis virágnak, hangot a kőnek. Neki ép úgy élnek a tárgyak, mint ahogy ő maga él; csak egyet kerülget: a törvényszegést, a tragédiát. A jóság embere és poétája ő. Drámai színezetű kísérletei szétesnek, de szétesett állapotukban a liraiság annál színesebb bennük. Éppen így van az epikus költészettel is. Első kötetének megjelenésekor némelyek egyenesen a jövőendő vallásos eposz költőjét látták benne. Nem lett azzá, bár gyönyörű kísérletei vannak. (*Átmenőben Bethánia felé, Sion bújja, Golgotha királya, Sárközi szüret, A negyven vértanú, Képek az őshajdanból*). Az eposzi korszak határán, az új idők kezdetén mindenféle intuiciós elmélet nélkül is érezte, hogy csak azt adhatja és olyképen adhatja, amit a lelke rejt és ahogyan azt bírja. Ezért epikájában is lírikus, lirizáló tehetség. Klasszikus versformákban épen úgy, mint az ősi nyolcasokban és az újabb formákban is csupa alanyiséggel találkozunk nála.

De hogy közelebből láthassuk, nézzük őt néhány idézetből, amelyek kiszakítva is szépek és ragyogók. „*Kertünk alatt a tél*” című költeményében ilyen egyszerűen édes-puha szavakat ír:

A kis Jézus pedig
Az Isten báránya
Meleg gyapját küldi
Annak, aki árva.

A kereszt címűt az egészzet ide kellene iktatni, hogy belső szépségét lássuk. Egy másik verséből csak pár sort mutatunk be, hogy a forma szépségét szemlélhessük:

Hull a zápor, hull a földre,
Sirva, zugva, mennydörögve ...
Villám lobban, szikra roppan,
Rügy kipattan, a szív dobban ...
Győztél édes Istenem! —
(*Hull a harmat*)

Közvetlen, erős, meggyőző vers a *Memento mori* című és ilyenek a költőnek a halállal foglalkozó utolsó versei.

Hogy énekszerű vallásos költeményei mennyi szépséget rejtenek magukban, arra elég az általánosan elterjedt énekre, a *Szűz Mária, hazánk reményére* hivatkozni.

Széles, nagy ívelésűek ódáinak sorai :

Oly jól esik bús századunk borongó alkonyáin,
Hogy ennyi fény sugárzik egy nagyunknak homlokán . . .
(*Simor aranymiséjén*).

Nemes veretűek a hazafias versei. A *Munkácsi, Nagyvárad, Visegrád alatt* és a *Clama ne cesses* című hazafias versei egyuttal a látnok jóslásai, amelyek olyan szomoruan valósultak meg még az öreg poéta életében. Egy vigasztalása van :

Szószegésért magyart
Még nem sújtott a kard,
Nem vert meg az Isten.

Sok versében szelid derű csillan fel (Az üstökös és a huszár), másokban tanít (A fénybogár és a szarkaláb), ismét másokban egy-egy idillikus képet örökít meg (Csörg a patak). — Az *elhagyott templomban* mint a leírás művészet ismerjük meg, — Az *én szívem* című versben a lelke szelid programját olvassuk; itt és ott jóra biztatja a bátor kezdőket. (Ez az!) Úgy szeretnénk sokat, nagyon sokat idézni abból a sárguló füzetből, melynek lapjai Pály Ede örökségét képezik. 1887. jan. 4-én kezdte belejegyezgetni, első kötete megjelenése után írott verseit. Összesen 100 verset találunk benne és a maga nemében valamennyinek megvan a maga értéke, szépsége. E száz költemény közül, — amely nyomtatásban kb. 40 ívet tenne ki, — könyv alakban egy sem jelent meg.

Pály nem kereste a nyilvánosságot.

Minden elhagy, minden ámit
Csak Te nem —

sóhajt fel egyik versében a jó Istenhez. „Láttam én a jót s a rosszat“ — mondja másutt és érezni lehet, hogy nem kíván sokak előtt látszani, elég neki a maga köre, amelyben nem csalódhatik. Később egészen elhallgatott. 1890-ben még negédeskedésnek gondolhatnók, amikor *Válasz egy nógató versre* című költeményében tiltakozik az ellen, hogy egész életét versírással legyen kénytelen eltölteni; de olyan kedves kötekedő hangon írja meg mindezt, hogy nem hihetünk komolyságában. 1893-ban már komolyabban beismeri a lankadást. (*Tűnődés*.)

Ezután írt versei csak annyiban mutatnak rá a végre, hogy a halállal foglalkoznak. Egyébként a költőnek talán legszebb alkotásai. Mélységes keresztény hit, a nagy élet, az igaz élet

igérete tölti be minden sorát. A feldobott tüzes csóva fénye kilobbanóban, de szikrákat szór és világosságot hint. A beálló sötétben, a halál sötétségében szálló szikrák a maguk valódi szépségében ragyognak. Pály Ede utolsó versei szebbek, tökéletesebbek a korábbiaknál. És ez mutatja legjobban, hogy Istenadta tehetséggel megáldott poéta volt. Nem a 20 ívré terjedő kötet, nem a kétszer annyi kéziratban maradt vers száma, de az állandó fölfelé való emelkedés és a magassági pont elérése a kritériuma a költői babér elérésének. Pály soha sem szenvedett, sohasem példálózott költői kiváltságos helyzettel. Papi mivolta a szerénységre és arra predesztinálta, hogy elsőrangú kötelességének a papi hivatás gyakorlását tekintse. És amikor a kis faluból városi plébánia vezetésére küldetett, bizonyosan annak súlyosabb és nagyobb gondjai befolyásolták, hogy kevesebbet írt. Az új idők feldicsért és az ő szemében különösnek tetsző formái, tárgyai nem mindenben nyerték meg tetszését. Elismerte például Sík Sándor mélységét, de tagadta, hogy a költő alanyiségének olyan nagy kidomborítására volna szükség a lírában, mint ahogy az az új idők verseiben jelentkezik. Maga mintha mindig várt volna valamit. Várt valami kiforrást, amely után . . . talán ő maga is ismét odaállott volna, ahonnan tulajdonképpen soha sem állt félre. Istenfélő, igaz férfi volt, aki megértette élete célját, kit az örök üdv reménye acélozott szenvedésre. Szerény volt és az Isten előtt végtelenül alázatos,

Bűnökkel terhelten
Belépni hogy mertem
Szentélyedbe . . .
Térdelni hogy mertem
Oltárodnak zsámolyára . . .
Szólani hogy mertem
Színed előtt . . .
Áldozni hogy mertem
Oltárodon . . .

Mint költő nem tartotta magát Dávidnak, csak költészetét hasonlította össze a Dávid parittyájával. Ő a legyőzött Góliáton az unalmat érti. Ezt tulságos szerénysége mondatja vele, mintha ő a költészetet csak mint dilettáns munkálta volna. Ő a valóságban Dávidnak, a zsoltárosnak társa és testvére. Ha Góliátnak vennők mindazt, ami ellen Pály költészetében küzdött, tehát a hagyománnyal, a tiszta erkölcsökkel ellenkező világot

és világnézetet, akkor igaza van, midőn magát, illetve költészetét a Dávid győztes parittyakövének állítja. Tömör, kőkemény, igaz szavak teszik az ő parittyaköveit; erős, lendületes stílus által veti a szívekbe és az értelembe a maga igazát. A hitetlen, csodákban nem hívő emberekhez szól az egyik költeményében és arra a kérdésre, boldog lesz-e hit nélkül az ember, felkiáltással így felel:

Ezt megmondja majd a fegyver,
A gyilok s a dinamit!

Pály ezt a versét 1894. jun. 6-án írta, tehát több mint 30 évvel ezelőtt. Felkiáltása, felelete ma is megfog, különösen midőn a másik versében így folytatja:

Édes vérünk, a Gorilla,
Megérteni ma sem birja...

Ilyen erővel, ilyen tiszta látással csak vérbeli poéta lép fel. És annál igazabb ez, mert ő poétasággal soha sem kérekedett. Az irodalom állapítja meg az ő értékét most, midőn ő már „puha párnára”, Jézusa szívére, hajtotta fejét.

* * *

Nem akaratlanul, nem véletlenül idéztük e rövid ismeretetés elején Pály Edének utolsó, sajátkezűleg írott sorait, melyekben halála után Jézusa szívébe ajánlja lelkét. És nem akaratlanul, nem véletlenül említjük most ismét Jézus szívét, ezt a „puha párnát”, amelyre a költő egy másik, korábbi verse szerint leakarja majd egykor hajtani fejét. Pálnál ez a kiindulás, ez a cél és ez a jutalom. Ez a vallásos elmélyülés teszi egységessé, nagyívű alkotásává költészetét. Alkudozás, kitérés nélkül haladt a jónak megismert úton. Nem kapta föl a modern óriások mérföldjáró csizmáját, a sokatmondaniakarás nem izgatta és nem zavarta meg. De a keresztet, amit zászlónak, vitorlának, célnak, szimbolumnak választott: a keresztet aranyból ötvözte ki és költői működése első sorban a keresztnek bátor és másokat is buzdító krédója.

(Szaniszló.)

Magyar Bálint.

TABÉRY GÉZA LEGÚJABB REGÉNYE.

Szarvasbika. Regény, Budapest,
1925. Az Athenaeum r.-t. kiadása.

Végre egy erdélyi regény, amelyik nem szorul a bírálónak elnéző jóakarátára, mert kibírja a legerősebb kritikát. A *Szarvasbika* nem bátortalan irodalmi kísérletezés, hanem egy nagytehetségű művészléleknek erős alkotása. Tabéry Géza e könyvével az erdélyi magyar regényírók élére került, tiszteletre méltó helyre egy szép névsorban olyan időben, amikor az irodalommal való foglalkozás nem pusztán szórakozás, hanem egy nemzet történeti kulturájának s ezáltal magának a Romániába szakadt magyarság magyar közműveltségének fenntartása és továbbfejlesztése. Itt ma minden magyarul leírt szó történeti jelentőségű: vagy épít, vagy rombol. Ebben az irodalommal való foglalkozásban lenni vezér, — — olyan megtiszteltetés, amely nagyon szép dolog, de egyszersmind sok mindenre is kötelez.*

* Szükségesnek tartottam Tabéry Gézának az Erdélyi Irodalmi Társaság levéltárában lévő rövid Önéletrajzát e helyen közölni:

„1890 július 17-én születtem Nagyváradon. Iskoláimat is itt végeztem. A jogi fakultás két szemeszterét Genfben hallgattam. Doktorátust a kolozsvári egyetemen tettem.

Első versem 1909-ben a „Független Magyarország“-ban jelent meg; ettől kezdve ugyane lapnak sűrűn írtam verseket, novellákat. Azt hiszem, hogy genfi tartózkodásom volt döntő befolyással arra, hogy író, illetőleg újságíró lettem. Romantikus környezet volt ez, orosz diákokkal, diáknőkkel, akik között Figner Vera asszonyt is megismertem, a háború előtti orosz forradalmi mozgalmaknak ezt a nagyszerű és legendás mártírőjét. Genfi élményeim szubjektív feldolgozásából keletkezett első regényem, a *Néma harc* (1911. Tevan kiadás), 1914-ben még egy novellás könyvem jelent meg: *A Clemantiszos udvar*. Ekkor már „A hét“-nek voltam állandó munkatársa s írtam a *Pester Lloyd*-ba s a *Budapesti Hírlap*“-ba is.

A világháború első napján be kellett vonulnom ezredemhez, melynek kötelékében Galiciában szenvedtem és küzdöttem hosszú hónapokig. A Kárpátokból kerültem vissza a frontról s ettől kezdve leginkább Nagyszebenben, Brassóban, Gyulafehérvárott voltam helyőrségen. Háború alatt jelent meg: *Vesztta Flagellánus* c. novelláskötetem, *At a Golgotán* c. regényem s 1918 októberében *Forradalmi versek*, mindhárom kötet Tevan kiadásában.

Leszereléskor mint belügyminiszteri fogalmazó és főispáni titkár tértem haza Nagyváradra polgári életembe s maradtam ez állásban a román hadsereg bevonulásáig. Emellett hírlapírással is foglalkoztam. Az imperium átvételekor, 1919 nyarán, *Magyar Szó* címen heti folyóiratot indítottam; 1920-ban a *Tavaszt* szerkesztettem. Előadott színpadi munkáim: *Helén vágyai* (1914, Nagyvárad), *Mimikri* (1921, Kolozsvár), *Atomhajó* (1922, Nagyvárad), *Kolozsvári bál* (1924, Kolozsvár).

Jelenleg mint hírlapíró a *Nagyvárad* c. napilapnál keresem minden-napi kenyeremet.

A *Szarvasbika* mint regény főképen érdekes. Meséje a figyelmet s az érdeklődést annyira le tudja kötni, hogy a kötetet muszáj egyfolytában végigolvasni. Nincs benne semmi terjen-gösség. Noha igazán sok alkalom kínálkozott volna színes leírásokra, meg lélektani fejtegetésekre, Tabéry nem élt velük. Csupa cselekvés, csupa dráma ez a regény; olyan, mint valamely izgató mozidarab.

Meséje röviden az, hogy Bólyai Farkas, a nagy tudós, szerelmes volt a szép Teleki Annába, aki a kolozsvári bálon egy őrizetlen pillanatban azt tanácsolta neki: szökjenek meg együtt Erdélyből messzi Németországba, ott majd boldogan fognak élni. Hanem a nagy tudós Bólyai gyáva gavallér volt; a jó tanácsot nem fogadta meg, inkább visszament Marosvásárhelyre a tanári katedrára ábrándozni a geometriáról, meg — az elszalasztott boldogságról. Ugy látszik, Farkast nem a szerelmes nő bírása, hanem a kielégülésre vágyó szerelem gyöttrő szenvedélye gyönyörködtette. Álmodozó tudós és gyáva gaval-lér volt, kit végzete egy forróvérű nő útjába sodort; s bár a boldogság neki ott egyszer önkényt felkínálkozott, — nem mert hozzányulni.

A szintén szerelmes Teleki Annának így megbántott büszkesége különös módon vett elégtételt: magába bolondította a gyáva Bólyai Farkasnak délceg fiát, Jánost, azért, hogy az apát a fiára való szerelmi féltékenységgel gyötörje meg. Az apának gyávaságát Anna a fiu szerelmi sikerével akarta kigúnyolni. Valóban izgatóan érdekes az, a mód, ahogyan Tabéry e romantikus bosszút végrehajtatta. Teleki Anna célt ért, — s most már ő; a szép asszony, nemcsak az apának, hanem a fiunak is végzete lett. Ezentúl mint a geometriában két párhuzamos vonal, úgy törtetett egy irányban előre Bólyai Farkas és Bólyai János. Ugyanegy szenvedély hajtotta őket. Vajjon ez az egy irányban törtető két férfi fog-e valaha találkozni? Vajjon találkozhat két párhuzamos vonal?

Ez a regény meséjének főkérdése.

A két párhuzamos, az apa és a fiú, egyszer csakugyan találkozott. Teleki Anna hozta őket össze. Véres párbajt vívtak, melyben az apa legyőzte és súlyosan megsebesítette fiát. Hanem e találkozást Teleki Anna nem élte túl. Míg a szerelemnek e két tudós bolondja egymás életére tört, azalatt Teleki Anna szép csöndben kiszenvedett. Mikor ez a két tönkretett élet le-

számolt egymással, az, aki tragédiájukat okozta, a nő, már nem volt az élők sorában.

Anna halálával a regény is befejeződött. Mi mondanivalója is lehetett volna még Tabérynak, minek utána szinte matematikai pontossággal bebizonyította, hogy a férfi sorsa a nő...?

*

Tabéry naturalista művész. Regényében nincs semmi, ami ne a valóság, ne a lehetőségesség benyomását tenné. Epizódalakjai ép oly élethűek, mint főszereplői. De azért ez a föltétlen élet-hűségre törekvés nem teszi közönséges munkává a *Szarvasbikát*. Van valami diszkrét tartózkodás Tabéry művészetében, ami jól esik a művelt olvasónak, mert kiérezheti belőle, hogy Tabéry a jóízletről semmiféle érdekesen piszkos, de különben természetes jelenet kedvéért nem hajlandó megfélekedni. Van e regénynek egy jelenete, az a bizonyos nagyváradi éjszaka, amelyen Teleki Anna Bólyai Jánosnak szeretője lett. E jelenet emlékeztet Maupassant *Egy élet c.* regényében a házaselet első éjszakájának leírására, amit különben Erdős Reneé is sokszor elbeszélt, legszínesebben *A nagy sikoly*-ban. Ez az erotikus téma föltétlenül kényes. Elég egy ügyetlen szó, vagy egy durva gondolat ahhoz, hogy pornografia legyen az írásból. Tabéry a *Szarvasbika*-ban derekasan megbirkózott e nehéz művészi feladattal. Regényének erről szóló része (85—87 l.) valóban remek munka.

De nem az efféle alkalmi virtuskodásban látom én Tabéry művészetének igazi realizmusát, hanem a főalakok megrajzolásában. Ahogyan Tabéry egy egész emberéletet, egy egész egyéniséget meglát és megláttat, az nála az igazi művészet. Ott van például Farkas, az apa. Milyen szoborszerűen befejezett jellem! Vagy ott van Anna, ez az örök asszony, aki szerelmével végzete lett az apának s a fiúnak. Jókai arra tanított meg, hogy a nő — ideál, eszménye a törekvő életnek. Molnár Ferenc viszont azt bizonygatja, hogy a nő a férfinek ősellensége, aki csak azért van teremtvé, hogy legyen aki minden férfit megrontson. Tabérynek Annája félig ideál, félig ősellenség: mindkét tudásban fölkelti az ambíciót, de aztán azt továbbvezetni már nem tudja. Anna a szenvedély lángolásában gyönyörködik s neki mindegy, hogy e szenvedély a tudománynak vagy pedig a szerelemnek lángolása, aminthogy az is mindegy: megéle, vagy pedig elhamvad a lángolásban áldozata. Teleki Anna

olyan, mint Madách Évája: meglehet halni érte, vagy lehet félni tőle, de közömbös lenni iránta nem lehet. Ki elég szerencsés nem állani útjába, az sohasem tudja meg, hogy ki ez a nő; de aki egyszer kóstolta csókját, ölelte, s belebágyadt szemének fénylő tekintetébe, az még akkor sem sajnálja egy öleléséért, egy csókjáért odaadni életét, ha az az élet történetesen egy Bólyai élete. Teleki Anna nem ördög, nem is angyal, csak — nő; s épen ez végzete.

Valamennyi szereplő között legnagyobb e regényben Bólyai János alakja. Engem valósággal megdöbbsentett az a mély élettálatás, ami ezt Tabérynak inspirálta. Nem Bólyai genialitásának pompás megrajzolása itt a legfőbb művészet. Ha én embercsodákat akarok látni, akkor Jókait olvasom. Jókait e téren eddigelé még senki nem multa felül. Tabéry művészete itt más. János valóságos futóbolond, aki nem tud sokáig egy helyben maradni, nem tud sokáig egyforma kedélyű lenni s nem tud egy dologgal kitartással foglalkozni. Mint mérnökkari katonatiszt bejárta az osztrák-magyar-monarchiát, egyik helyen mérnökgenie, másik helyen hegedüvirtuóz, harmadik helyen mestervívó. Tehát igazi Jókai regény-hős. Hanem jelleme nem nyugodott szilárd alapokon. Roppantul önérzetes volt, ölni kész a legkisebb megbántásra. De ha szerelemről volt szó, akkor egy percnyi örömeért a legdurvább megaláztatást is szívesen elviselte. Nem mindig szeretett, de ha rájött a düh, akkor nem volt válogató. Amilyen nagy tudós, ép olyan erőteljes puhány, ha vére ingerelte. Ennek a Bólyai Jánosnak elképzelése és megrajzolása a modern magyar szépirodalomnak egyik bravurja. Aki erre képes volt, az minden elismerésünkre méltó.

Arról persze lehet vitatkozni, hogy vajjon a mese mindig jól van kigondolva? Én például teljesen elhibázottnak tartom az egész regényre döntő jelentőségű nagyváradi éjszaka ötletét, mely egyébként nagy írói rutinnal van megírva s amelynek az volna művészi célja, hogy fölkeltsen Jánosban a többé soha ki nem élvő szerelmi vágyat. Ennek az egész epizódnak beszövése a regénybe egy nagy tévedés, mert — én legalább — teljes határozottsággal hiszem, hogy egy nő nem azzal ébreszt igazi szerelmi vágyat önmaga iránt, hogy időnap előtt megadja magát a férfinak. A kiélvezett gyönyör a gyönyörűségnek végét szokta jelenteni. Épen ezért tisztán művészi szempontból is jobban tette volna Tabéry, ha az egész nagyváradi kalandot

mint az egész regénynek legfontosabb eseményét más epizóddal pótolja, amely nem ilyen különcködés, vagy amint Berde Mária helyesen mondotta : nem freudizmus, hanem valami egészen természetes emberi tény.

*

Itt azonban álljunk meg egy kissé s beszéljünk egy olyan dologról is, amiről a fentiekben szándékosan hallgattam; arról, hogy azok a regényhősök, akiket Tabéry annyi élethűséggel, annyira határozott művészettel rajzolt, nemcsak költői figurák, hanem egyszersmind történeti szereplők is, kiknek életkörülményeit hiteles okmányokból meglehetősen részletes pontossággal ismerjük. A *Szarvasbika* nem egyszerűen csak regény, hanem történeti regény; a *Bólyaiak*, meg Teleki Anna sorsa történelmi valóság. Az tehát az eddig figyelmen kívül hagyott kérdés: vajjon hogyan viszonylik Tabéry munkája a történeti igazsághoz?

E kérdés először csak úgy általánosságban is érdekes, mert tudjuk, hogy a történeti regénynek művészi problémáját a szépirodalomnak eddigelé még nem sikerült teljes határozottsággal földerítenie. A tényállás itt az, hogy ha a történeti regény túlerősen ragaszkodik a történeti hitelességhez, akkor megszűnik szépirodalom lenni; viszont ha teljesen szabadon bánik a valótényekkel, akkor meg nem igényelheti a történeti regény elnevezést. A hiteles valóság s a teljesen szabad költői elképzelés között kell lennie egy aranyközépútnak, amelyen a történeti regényíró járhat. Azt kell tehát most megnéznünk, hogy ezen az úton járt-e Tabéry, vagy pedig — bárminő okból, de — letért arról? A történeti hitelesség kérdése azonban egészen közlőrl is érdekel minket, mert akikről e regényben szó van, nem egyszerűen akárki emberek, hanem a magyar géniusznak örök időkre halhatatlan büszkeségei. Az tehát a kérdés: vajjon Tabéry elég tisztelettel viseltetett a *Bólyaiak*, meg Teleki Anna hiteles emlékezete iránt, vagy pedig a művészi hatás kedvéért meghamisította a multat?

Itt sajnálattal kell megállapítanom, hogy a *Szarvasbika* a hiteles valóságtól nagyon eltért. Nem azért, mert a történelmi tényeket összevonta s száz apró epizód helyett csak egyet mondott el, de azt aztán úgy, hogy abban az egyben mind a száz visszatükröződött. Tabéry sokkal jobban értette művészetét, sem hogy alkotástechnikai dolgokban tévedett volna. Ő egyéb dol-

gokban tévedett. Ha az ember a *Szarvasbika* után (vagy előtt, az mindegy) elolvassa Bedőházy Jánosnak *A két Bolyai* c. monografiáját, majd pedig Stäckel Pálnak a M. Tud. Akadémia kiadásában (és Rados Ignác fordításában) megjelent Bolyai-életrajzait, kénytelen megállapítani, hogy az igazi Bolyaiak életét Tabéry csak nagy általánosságokban, tehát csupán külsőségekben s ott is felületesen figyelte meg, lényegileg azonban feltűnően félreértette; Teleki Anna sorsát és jellemét pedig eleitől végig meghamisította. Tabéry regénye alapján azt kellene hinnünk, hogy mind a két Bolyai egész életén át minden egyéb fölött első sorban a szerelem bolondja volt, míg a valóság az, hogy asszonnyal ugyan mindkettőjüknek volt baja elég, de alapjában véve — s egy egész élet alapjellemeinek megállapításakor ez a fontos — nem a szerelemnek, hanem a tudománynak voltak fanatikusai.

Én szívesen elhiszem, hogy úgy, ahogyan a regény meg van írva, az összes szereplők pompás költői alakok, de ép oly határozottsággal állítom, hogy e költői alakoknak a történelmi valósághoz alig van valami közük. Tabérynak történelmi szempontból az volt legnagyobb tévedése, hogy a Bolyaiak egyéni élettragikumát Teleki Anna iránti végzetes szerelmükkel magyarázta. Tekintsünk egyelőre el attól, hogy a valóságban Teleki Annába Bolyai Farkas nem nagyon lehetett, János pedig nem volt szerelmes; s nézzük a kérdést egészen más szempontból. A megmagyarázandó tényállás itt ez: volt az 1800-as évszázad első felében Marosvásárhelyen két tudós, akik geometriai ismereteikkel felülmúlták az akkori idők bármelyik szak tudósát. Ez a két tudós hiában próbált Erdélyből külföldre kijutni és ott, a tudományok valamelyik egyetemi városában elhelyezkedni, — itthon kellett maradniok. Itthon pedig minden ellensége volt szárnyalni vágyó tudós lelküknek. A két Bolyai végül is törött szárnyakkal megadta magát sorsának. Fényes reményekkel megindult életük derékban kettétörve nem úgy fejeződött be, ahogyan megkezdődött. Farkasból melancholikus szótlán öreg lett; János pedig világkerülő, mindennel elégedetlen, összeférhetetlen, ideges félbolonddá vált. Az ilyen léletsors Erdélyben nem ritka. A különbség a két Bolyai élete s a tipikusan erdélyi magyar sors között nem itt keresendő, hanem abban, hogy letörésük előtt a Bolyaiak megalkothatták életüknek főművét, míg mások rendszeren főművüknek megalkotása

előtt törnek össze. A Bólyaiak sorsa a tipikusan erdélyi magyar sorshoz képest diadalmas életnek mondható.

Ha már most e két Bólyai *ilyen* élettörténetének tragikumát kellene meghatároznom, én a fentiek megfontolása után azt mondanám, hogy a Bólyaiak életének tragikuma nem a ki nem elégített szerelmi vágy volt (mint Tabéry gondolta), hanem a mindentudás szivárványhídja után való szaladás. Az apa is, de még inkább a fiú saját genialitásának lett örültje.

Valami csodálatos változás volt a Bólyaiak életében. Bólyai Farkas, az apa, előbb költő akart lenni s drámákat írt; majd szakítva a poézissel, egészen geometriai tanulmányokra adta magát s sok más munkája mellett megírta a *Tentament*.

Még érdekesebb János sorsának változása. Elég fiatalon, 28–30 éves korában megírta híres *Appendix*-ét, aztán forrongó lelke egész haláláig űzte, hajtotta. Nyugtalansága hasonlított Petőfi sorsának nyugtalanságához. Hanem e nyugtalanság — mit talán nem is ok nélkül lehetne egy teremteni vágyó lélek alkotáselőtti vajudásának mondani — hiába kinozta: még egy *Appendix*-et megírni nem tudott. Olyan János nyugtalan élete, mint a kráter továbbforrongása az eruptio után. S amikor maga is belátta, hogy a geometria terén már nagyot alkotni képtelen, megírta *Üdvanát*, melyben azt próbálta megmagyarázni: miképpen lehetne az emberiség boldog. Hát nem különös, hogy épen Bólyai János, az *Appendix* írója akarta megtanítani az embereket a boldogságra, ő, aki kortársai között talán a legboldogtalanabb volt?

Ilyennek látom én a Bólyaiak életének tragédiáját. Hogy ebbe a tragikus sorsba a szerelem is belejátszott, az tény, de döntő szerepe a szerelemnek itt nem lehetett. Van Herczeg Ferencnek egy gyönyörű novellája, címe: *Békák a kútban*. Arról van e novellában szó, hogy miként lett Kármán Józsefből, egy kiváló tehetségű s kitűnő diplomájú tanárból a kútban — Kölesházán — béka. Pedig minden képesség megvolt benne ahhoz, hogy nagy tudós, egyetemi tanár, akadémikus, stb. legyen. De Kölesházának falusias társadalma („a kút”) kiölt belőle minden nagyméretű vágyat. Így lett belőle szabadon szárnyaló sas helyett „béka a kútban.” Valami ilyen kútba-esett-béka-sors volt Marosvásárhelyen a Bólyaiak sorsa is. Ha én regényt írnék a Bólyaiakról, ennek a kútba-esett-béka-sorsnak bemutatását

tenném regényem vezetőtémájává s hiszem, hogy ezzel inkább eltalálnám a történeti igazságot.

Teleki Anna szereplése eleitől végig ellenkezik a valósággal. Ez a nő a valóságban nagyműveltségű asszony, híresen jó anya és szeplőtlenül tiszta igazi úri nő volt, aki azt a szerepet, amit Tabéry neki szánt, semmiért el nem fogadta volna. E bíráltnak amúgy is hosszúra nyúlt terjedelme nem engedi, hogy egyenként kimutassam, mennyire meghamisította itt Tabéry a hiteles történelmet. Elég, ha csak röviden ennyit mondom: a regény Teleki Annája teljesen költött alak, akinek báró Kemény Simonnéhoz — ez volt a valóságban széki gróf Teleki Anna — semmi köze nincs.

*

S ha mindez így van, akkor kérdezni lehet: mi hát ez a mű? Én azt mondom: egy nagytehetségű írónak föltétlenül művészi munkája. Sőt hozzáteszem még azt is, hogy: pompás történeti regény, amelyben egy korszak s abban néhány ember élete remekül van meg rajzolva. Csak épen egy kis változtatást kellett volna tenni rajta, de ezt aztán okvetlenül meg kellett volna tenni: az összes szereplők igazi nevét más nevekkal helyettesíteni. Ez a kis változtatás egyszerre mindent jóvá tett volna, — — s azonfelül meg lett volna mentve a kegyelet is, ami így bizony súlyos csorbát szenvedett.

Dr. Borbély István.

MARȚIAN ROMÁN NYELVŰ RÖPIRATAI „ERDELY” NEVÉNEK EREDETÉRŐL.

Az „Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj” II. kötetében (1923) megjelent *Toponimie și istorie c.* tanulmányom¹ Marțian J. részéről hosszadalmas és szenvedélyes vitát vont maga után. Az alábbiakban erről akarok referálni.² Idézett tanulmányomban a legkiválóbb román történetírókkal és nyelvészekkel egyetértőleg³ azon nézetnek helyességét bizonyítottam, hogy az *Ardeal* helynév a magyar *Erdély* helynévből származott. (*Ardeal* < erde-el, ill. erdő-el = erdőntúli hely.) Maga ez a származtatás nem tőlem való, de az én bizonyítékaim az eddiginél jóval részletesebben megvilágították az *Ardeal* szónak alak- és jelentéstani változásait. Tanulmányomban többek között ezeket írtam: „A történeti tények is e helynév magyar eredete mellett bizonyítanak és ez a román nép javára van, nem ahogy Hunvalvy gondolta.” „A magyarok bizonyára hosszú időn át megkellott, hogy álljanak a Királyhágónak, illetőleg Erdélynek erdős határai előtt ahhoz, hogy e rájuk nézve idegen területet egyszerűen *erdőntúli helynek* (=Erdélynek) nevezzék el. Valóban ők nem lépték át Erdély határait 1074 előtt . . .”⁴) De még abban az esetben is, ha az *erdő-el* elnevezés egy és ugyanazon ország határain belül keletkezett volna, az *Erdély* név mutatja, hogy a magyarok ezt a területet nem a nagy honfoglalással egyszerre, hanem később s részletenként vették birtokukba. „Ez új területen a magyarság még nem szilárdult meg elég jól, amikor a XIII. század derekán jött a tatár veszedelem, amely, mint ezt a helynevek mutatják, az erdélyi román népet a gyors

¹) Ismertette az *Erdélyi Irodalmi Szemle* 1924. évi folyama 179—180 lapjain.

²) Ezen referátum az „Anuarul Institutului de istorie națională” és a „Societatea de măine”-nak küldött román szövegnek az E. I. Sz. szerkesztő-sége részéről készült magyar fordítása.

³) Cihac: *Dict. d' ét. daco-romane*, II. köt. 476 l.; Tocilescu: *Dacia înainte de Romani*, București, 1880, 90 l.; Hasdeu: *Et. Magnum*, III. köt. 1519—1520 hasáb; Tiktin: *Dict. rom.-germ.* 2. füz. București, 1896, 90 l.; Denșușianu O.: *Hist. l. roum.* I. köt. 376 l.; Bogdan J.: *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, I. köt. (1413—1508), București, 1905. 32 l.; Jorga: *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, I. köt. București, 1915. 31 l. stb.

⁴) V. ö. *Havas-el*, *Havas-elföld* név keletkezését is.

megmagyarosodástól és a hódítók kebelébe való asszimilációtól valósággal megmentette. Így történt aztán, hogy a tatár betörés után Erdély névvel kizárólag csak a XI. században a magyarok által megszállott területeket nevezték. 1700-ig Erdély nem volt a mai egész Transilvániának elnevezése, hanem amint egy román krónikás mondja, „egy Magyarország melletti vidékrész.” 1700-tól kezdve politikai tekintetek támogatták az Erdély elnevezésnek az egész területre vonatkozását.“

Nem értve, vagy nem akarva megérteni a fenti fejtegetést, Marțian két röpiratban támadott rám : [*Ardeal, istorie și toponimie* (Besztercze, 1924) és *Ardeal, constatări și lămuriri* (Beszterce, 1925)], azzal vádolván meg engemet, hogy apológiát írtam Hunfalvy mellett, Rösler elméletét fogadtam el, stb. és mint román ember, nem vagyok jó hazafi. Marțian támadásaira én a Kolozsváron megjelenő *Societatea de mâine* 1925-évi folyamának 4—5, 19, 20, 21—22, 23—24. számaiban feleltem.⁵⁾

Marțian röpirataiban fenntartotta azon régebbi véleményét, hogy az *Ardeal* szó irák eredetű. Ugyanis mostani röpiratai egy régebbi röpiratán alapulnak, melyet 1906-ban Besztercén román (*Despre numele Ardealului*) és német nyelven (*Die Landesnamen Siebenbürgens*) adott ki. Miként Marțiannek *Archäologisch-prähistorisches Repertorium* (Wien, 1909) c. kiadványa plágium volt. Groosnak 33 évvel előbb megjelent *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens* c. munkájából, azonképpen a *Despre numele Ardealului* is plágium Wolfnak *Die Landesnamen Siebenbürgens* c. dolgozatából, mely a szászsebesi lutheránus gimnázium 1885/86-évi értesítőjének 5—22 lapjain jelent meg s amelyet Marțian sehol egyetlen szóval nem említett.⁶⁾ Amit nem innen plagizált, az Otrókocsi Foris Ferencnek *Origines hungaricae*-jából való (Franequerae, 1693. II. rész 27 l.) annyi változtatással, hogy amit Otrókocsi a magyar Erdély szóra vonatkoztatva mondott, azt Marțian a román *Ardeal*-ra

⁵⁾ A 23—24. számban feleltem Bărbulescu J.-nak és, aki az *Arhiva XXXII.* (1925) 2. számában 120—125 l.) ismertette a *Societatea de mâine*-ban megjelent cikksorozatamat anélkül, hogy cikkeimet s az e tárgyra vonatkozó előbbi tanulmányomat tényleg el is olvasta volna. Bărbulescu különben azon föltétlenül téves nézetnek helyességét vitalja, hogy az *l* hang egy latin vagy preromán *Ardalos* alakból ment át az *Ardeal* alakba.

⁶⁾ Lásd M. Auner bírálatát a *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, XXXVI. Nagyszeben, 1913, 89—94 l.

vonatkoztatta. Ha Otrókocsi azt állította, hogy az *Erdély* név nagyon régi, Marĵian rögtön azt állította — az Otrókocsi argumentumával —, hogy az *Ardeal* elnevezés még régebbi.

Otrókocsi bizonyítani akarván az *Erdély* szó régiségét, hivatkozik : 1. József kozár királynak Chasdai kordovai rabbihoz küldött levelére, melynek egyik mondata latin fordításban ez : „Surge, abi in terram Rudelan et terram *Ardil*, ecce dedi pavorem tui in cor eorum“. 2. Pausaniasnak egy mondatára, mely ugyancsak latin fordításban így hangzik : „Fecisse autem illud dicunt *Ardalum* (*Ἀρδάλου*), *filium Vulcani* ac Tibiam quoque putant invenisse hunc *Ardalum* et musas ab ipso denominant *Ardalidas*. 3. Stephanus de Urbibusnak egy mondatára, mely latin fordításban ez : „*Ardalides* et *Ardaliothes* coluntur Musae Troezene ab *Ardalo* (*Ἀρδάλου*) quodam vel etiam *a loco*“.

Megcáfolván mindazon adatokat, amelyeket Marĵian az *Ardeal* szónak magyar nyelvből származása ellen felhozott, az Anuarul-ban megjelent említett tanulmányomban kimutattam, hogy „*Ardalos*, *Vulcannak* fia“ görög mithologiai személy, akit nem szabad összezavarni Erdéllyel. De még ha trák eredetű is volna ez az *Ardalos* s Erdély megszemélyesítőjének tartanók, ez a szó a román fonetika szabályai szerint akkor sem lehetne *Ardeal*, hanem vagy *Árdär*, vagy pedig *Ardär*. *Ardalos*-ban van egy intervocalis *l* s ha a trák kiejtésben az utolsó-előtti szótagban volt is egy *e*, akkor sem lehetne az esetleges trák alakból levezetni a mai román *Ardeal*-t. A szókezdő *a* megmaradhatott ugyan, ellenben az utolsó-előtti hangsúlytalan *a* a románban *ă* lett volna. Az intervocalis *l*-ből *r* lett volna ; *i* előtti lágyulás után *î*-vé változik (*filius* > *fiū* > *fiu*). Ha *d*-re hosszú *e* következett, ez a hang *e* maradt ; ha azonban rövid *e* következett, akkor a *d* átváltozott *dz*-re. Ennélfogva *Ardelos-ból lehetett volna *Árder*, *Ardär*, *Ardér* vagy *Ardzér* ; *Ardelios* és *Ardelion*-ból vagy akár némán végződő *Ardel*-ből *Ardeiu* vagy *Ardzeiu*. Sőt ha a szó közepén kettős *ll* lett volna, ami románban *l*, akkor is, hangtalan lévén, a második *a* *ă*-vá változott volna, tehát : *Ardellos* > *Ardäl* vagy *Ardäl* ; *Ardeallos* > *Ardzal* ; ugyanis a *d*-re következő és az *a*-t megelőző *e* rövid kell, hogy legyen. Ezek az észrevételek természetesen vonatkoznak Stephanus de Urbibus-nak *Ardalus*-ára is. „Ab *Ardalo* quodam“ annyit jelent, mint „valamelyik *Ardalustól*“, ez tehát személy-

név. Ugyanis az író azt hiszi, hogy az *Ardalus* névből csak *Ardalides* származhatik; *Ardaliothides* valamely helynévből kellett, hogy származzék, tehát *Ardaliothis*-ből, amely helynév, ez viszont *Ardalia* alakra vezet vissza, ami viszont *Ardalus*-ból származna, ami azonban személynév, nem pedig helynév. „Vel etiam a loco“ tehát *Ardaliothis*-ra vonatkozik.

Ami ezek után a kozár király levelét illeti, eltekintve attól, hogy *Ardil*-ből soha nem lehetett sem a román *Ardeal*, sem a magyar *Erdély*, azt állítom, hogy *Ardil* nem vonatkozik a mi Erdélyünkre, illetőleg az említett levélnek e szava nem érthető egész pontosan, aminthogy az sem bizonyos, hogy tulajdonképpen mikori ez az egész levél.

Marþian egyetlen adatot sem tudott említeni a magyarok előtti időből, melyből *Ardeal* levezethető volna. A bizanci *Ardelion* és *Ardelia* nem található előbb az atheni Laonicus Chalcocondylas-nál, aki 1470 körül írt, tehát amikor a magyar elnevezés már ismeretes⁷ és használatos volt a szláv-román kancelláriákban is ilyen szóalakokban: *Erüdelü* (1432), *Jerüdel* (dat. *Ardeliu*, 1432), *ardelski*, *ardëlski* = „erdélyi“, „Erdély“ (1460, 1472, 1478—1479, 1480, 1498, 1507—1588), *erdelska*, *ardelska* (1489).⁸ Ezek az adatok azonban nem alkalmasak arra, hogy az *Ardeal* szó létezését már a magyarok bejövétele előtti időben bizonyítsák.

Ám, Marþian semmiképpen sem akarja beismerni, hogy neki nincs igaza. Ezért *Ardeal nu derivă din ungurește* címen (1925) Besztercén újabb röpiratot nyomtatott ki, melyben a szóban levő kozár levelet egy 1914-ben Vlnában megjelent kiadásból a naszódi zsidó rabbi, Moskovits Dávid, románnyelvű fordításában közli s kommentálja, egy csöppet sem törődve azzal, hogy vajjon Moskovits rabbinak fordítása megbízható-e? S e könnyelműségét megtoldotta azzal a felületességgel, hogy bárminő közelebbi bizonyíték fölemlítése nélkül József kozár király levelét 712-ből valónak állította. Pedig ha Marþiannak csak a legkisebb érzéke volna a tudományos dolgozás módszeréhez, nem kellett volna a naszódi rabbihoz fordulnia segítségért, mert a szóban levő kozár levélnek van egy

⁷ Lásd Wolfnak fentebb említett dolgozatára Hunfalvynak észrevételeit a *Korrespondenzblatt* X. köt. 37—43 és 49—53. lapjain.

⁸ Bogdan J.: i. m. 49, 50, 51, 102, 103, 110, 145, 215, 216, 223, 224, 225, 226, 273, 279, 361 és 382 l.

igen jó kommentárral ellátott német fordítása Selig Cassel: *Magyarische Alterthümer* c. munkája (Berlin, 1848) 195—219 lapján; és egy ugyancsak részletes életrajzi és könyvészeti bevezetéssel ellátott megbízható magyar fordítása dr. Kohn Sámuel: *Héber kúforrások és adatok Magyarország történetéhez* (Bpest, 1881) 10—43 lapjain.

Kohn i. m. 10 lapján Chasdairól a következőket írta: „Chászdái⁹ ben Jiczchák ibn Sáprút¹⁰ az orvostudományban, nyelvészetben, az államügyek vitelében egyaránt kitünő férfiú, ki a héber, latin és arabs nyelvet egyforma alaposással bírta, Kordovában, III. Abdarráhmán udvarán, 940 óta kiváló szerepet vitt.¹¹ A buzgó zsidó, „ki lelkét népének szentelte, melyet szívébe fogadott“, sokat foglalkozott egész Spanyolországig elhatott ama kőszia hirrel, hogy valahol a kozárok országában zsidó hatalom létezik és így még mindig igaz a szentírás szava: „A kormánypálca nem veszend ki Jehúdából“ (Móz. I. 119, 10). E hirt Choraszánból Kordovába érkezett követek végtére határozottan megerősítették és azóta Chászdái minden módon azon volt, hogy a zsidó kozár fejedelemmel valahogy összeköttetésbe lépjen. Több odacélzó kísérlete meghiusult, míg végtére sikerült neki egy héber levelet és pedig mint maga beszéli, Horvát- és Magyarországon át, a kozár bégnek¹² kezébe juttatni. E 955 körül¹³ fogalmazott levelet, melynek hitelességéről és történelméről később még bővebben lesz szó, számtalanszor nyomatták ki, legpontosabban Harkavynak egy kézirat

⁹ Casselnél és Zednernél: Chiszdai.

¹⁰ E nevet néhányan Sáfrút-nak írják, de mint az arabs írásból megállapítható, hibásan.

¹¹ Életrajzát I. Luzzatto (Philox.): *Notice sur Abou Jousouf Hasdaï ibn Chaprut* (Páris, 1852), Frankel: *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 1852, 445 l. és Graetz: *Geschichte der Juden*, V. köt. (I. kiad.) 359 l.

¹² Ez a levélben mint király szerepel, de József a kozároknak bég nevezetű, rangra második, tényleg azonban első uralkodója volt.

¹³ A szlavóniai küldöttség, melynek két zsidó tagja a levél továbbszállítását elvállalta, 953-ban érkezett meg Kordovába. (Graetz: i. m. 541 l.) Chászdái, mint levelében maga beszéli, ezen követek tudósítása folytán előbb a vak Már-Ábrámot kerestette föl, ki a kozárok közt élt s csak miután ezt Horvátországban nem találhatta, tehát vagy 2 évvel később, 955 körül írta e levelét.

után készült orosz fordítással és kritikai magyarázatokkal ellátott kiadásában,¹⁴ melyet itt követünk“.

Chászdái tehát a X. század második felében élt, nem pedig a VIII. században, következõleg József kozár király nem is válaszolhatott neki „Kr. u. 712-ben“, mint ezt Marþian állítja, aki mindenképen fel akarja fedezni Erdély nevét már a magyarok bejövetele előtt.

Kohn i. m. 25 lapján még ezeket is írta: „Chászdái föntidézett héber levele szerencsésen eljutott a kozár fejedelem kezéhez, ki válaszoló levelét 960 körül szintén héber nyelven fogalmazta“. József kozár királynak levele két kéziratós példányban található. Egyik Oxfordban, másik Szentpéterváron van.

Ami már most Marþian és Moskovits *Ardial* szavát illeti, tudjuk, hogy Otrokocsi *Ardil*-nak olvasván a szót, azt a magyar *Erdély* õsének gondolta, ami 960 körül, vagy pláne azután történetileg is lehetséges volna, ha nyelvészetileg az *erde-el*, *erdõelü* alakok ezidõig *Erdély* szóalakká fejlődtek volna ki s ha az idegen *a* hang a magyarban *e*-vé válhatott volna. Kezdetben ezen a nézeten volt Cassel is a Frankel-féle *Zeitschrift für religiöse Interessen* (1846) 238 lapjain. Casselnél (i. m. 207 l.) a szóban levõ mondatnak német fordítása ez: „Sei stark und mutig, nimm mit dir dein Heer und steige in das Land *Durlan* und in das Land *Ardil*“: Kohn e mondatot így fordította magyarra: „Légy erős és kitartó. Vidd magaddal egész seregedet s menj Rudlán országába és *Árdil* országába“. Kohn ez olvasáshoz még azt is megjegyezte: „Harkavynak olvasása: és menj a *Daraláni* úton *Árdebhil* országába, jobb értelmet nyújt“. V. ö. *Vachtang* georgiai krónikáját *Brossetnél* (*Hist. de la Georgie*, St. Petersburg, 1849. I. 257 l.): . . . le Khacan envoya son général *Bloutchan* . . . Comme il s'en allait par la route de *Dariela* . . . stb. Itt Georgiának a kozárok által 730 körül történt elfoglalásáról van szó“.

¹⁴ Harkavy: *Scazaniia evreiskihu pisatelei Chazarahu i Chazarskomu farstve*, Petersburg, 1874. 78 l. Magát a héber szöveget Harkavy a „Há Kármel“ c. héber folyóirat III. kötetében (3. füz. 240 l.) közölte; ennek német fordítását pedig némely kihagyásokkal a *Russische Revue* VI. köt. (1875) 1. füz. 71 l. Egy hiányos, részben hibás latin fordítást Buxtorf közölt a Bázelen (1660) megjelent *Liber Cosri* előszavában. Több terjedelmes kivonatot, héber eredetiben s német fordításban Zedner közölt belõle: *Auswahl historischer Stücke aus hebräischen Schriftstellern* (Berlin, 1840) 27—37 l.

A Moskovits-Marťian-féle *Ardial* szóalak az idézett kozár levél egyetlen kiadásában sem található. Biztonság kedvéért megkérdeztem Székely Zoltánt, a kolozsvári Tarbut zsidógimnáziumban a héber nyelv tanárát, ki azt állította, hogy e szónak említett két variánsát héberül csak *Ardil*-nak (hosszú í-vel, az *ie* kiejtéshez közel álló *ii*-vel, de sohasem *ia*-val) és *Ardebhil*-nek kell olvasni. A Moskovits—Marťian féle *Ardial* olvasás nem egyéb tudatlan tévedésnél.

Különben is *Ardebhil* nem egyéb, mint a ma is meglévő *Ardebil* város Örményországban (v. ö. Kohn i. m. 33 lap 7 jegyz.); s a szóban levő kozár levélben épen Georgia (Gorgan) és Armenia elleni expedícióról van szó a 730-ik évben.

Ami magát Casselt illeti, ő a *Magyarische Alterthümer* 208. lapján a 2. jegyzetben ezeket írta: „Frankel folyóiratában nem kevés valószínűséggel *Ardil*-t a magyar *Erdély* szóval erdővel borított területnek magyaráztam s idéztem hozzá Anonymust, ki azt állította, hogy a kozárok Erdélytől nem messze laknak. Turóci a bessenyők egyik vezérét, ki Magyarországra jött, Kazarnak nevezte. És mégis ez a magyarázatom hibás. A magyarok első harcainál még nem lehetett szó Erdélyről, miután maga Turóci mondja, hogy a magyarok által megvert ellenségek a Duna mellett laktak, ami semmiképen sem tehető az Alánkapú melletti Dariel mellé. Sokkal valószínűbb az arab szerzőknél gyakran említett *Erdebil*, *Ardebil* vagy *Erdevil*, amelyről Istachri és Edrisi terjedelmes leírást adtak s amely az arabok és kazárok közti harcokban nagy szerepet játszott. Ez az olvasásmód tehát nem módosítható, mivel *Debil* városnak s vidékének, Touvin vagy Devin-nek, örmény nevében is előfordul a *w* hang“.

Marťian azt hiszi, hogy „minden kétséget kizárólag“ azonosítani lehet a kozár király *Ardil*-ét a román *Ardeal*-lal, mivel „mindkét terület arany és ezüsttermő hely“. Igen ám, csak hogy a szóban levő levélben nincs szó aranytermelésről, hanem egyébről: „... én két *kincset* rendeltem számodra, egyet aranyból s egyet ezüsből“ ... „E *kincset* te megnyered“. S ha bányákról volna szó, Cassel ezzel kapcsolatban (i. m. 209 l.) azt is megemlítette, hogy: „Procop a perzsa háború történetének elbeszélésében (1. cap. 15 p. 77—78) határozottan állítja, hogy a királynak Örményországban *aranybányái* vannak, ami nyilván arra utal, ami a *Debil* elnevezéssel összefüggésben áll“.

Érdemes még azt is tudni, hogy a Moskovits—Marțian-féle fordítás minden kritikán alóli. Íme csak néhány a hibákból: Marțian *Sofer Hacizri*-ről beszél (1 l.) *Sefer ha-Kuzri* = „liber Cosri“, „a kozár könyve“ helyett. Marțiannak szüksége volt *Bosnia*-ra, tehát e szó helyett: *Basa*, minden további nélkül *Bosna*-t írt (9 l.), nem is törődve azzal, hogy „712-ben Kr. u.“ Bosznia még nem létezett. Ha 960-ban lehetett is beszélni az oroszokról (*Rusi*), mivel az orosz államot 862-ben alapította a norman Rurik, „712-ben Kr. u.“ — amikor Marțian a kozár levél keltét teszi, — oroszokról igazán nem beszélhetünk. Ezt, hogy „a georgiai vagy kaspi tenger mellett“ (Kohn i. m. 38 l.) Moskovits—Marțian így fordítja: („A mi országunk) a Gargan folyó földjénél (feküdt)“. E neveket: *Togarmah* vagy *Togarma* így fordítják el: *Togarmu* és *Tugrumi*; *Jacob ben Eliezer* Marțiannak egyszerűen csak *Elizer*; *Nemecz* (német helyesírásban: *nemez*) neki *Namț*; *Abd-Arrahman*-t és *Abd-errahman*-t *Alrachan*-nak írja; *Agjur* vagy *Ugjur* nála *Agiúz*; *Avvar*, *Avir* vagy *Avvaz* neki *Aver*; *Bizal* annyi mint *Beisel*, *Tarna* szerinte *Turna*; *Zagur* vagy *Zagud* nála *Snar*; *Bulgar* vagy *Balnur* neki *Baliud*; *Higrai* vagy *Hagri* pedig *Hogrim*. És így tovább.

Aki csak ennyi megbízhatósággal tud tudományos kérdéssel foglalkozni, azzal a jövőben nincs miért komolyan foglalkoznunk.

Dr. Drăganu Miklós.

AZ „ÉNEKLŐ” HANGLEJTÉS KÉRDÉSÉHEZ.*

(Válaszul Pálffi Mártonnak.)

A magyar mondat hangsúlyának és szórendjének problémája Fogarasin és Brassain elkezdve Joannovics Györgyön, Kicska Emilen keresztül Simonyi Zsigmond összegező és rendszerező művéig (A magyar szórend; az igekötő szórendjét még precízebben rendezte Molnár János, Magyar Nyelv V. évf.), hogy csak a legfőbbeket említsem, mint Pálffi Márton mondja, elég nagy vargabetűt tett meg. Vitáink, fejtegetéseik pozitív eredményei azóta átmentek a nyelvtudományos köztudatba. A *szólam, szakaszelőző, előkészítő rész, tüzetes rész, összefoglaló kirekesztő szórend* alapvető fogalmai és közkeletű terminusai minden olyan tanulmánynak, mely hangsúllyal, szórenddel foglalkozik. E kifejezésekkel lényegében én is a közkeletű értelemben élek, amint azt Brassai és Kicska megállapította.

Van azonban egy olyan fogalom (én *toldódásnak* neveztem el), melyet nem vett eléggé figyelembe a nyelvtudomány: a Brassai *egészítménye* (A magyar mondatról III. rész, 5. §.). Biz ez, sajnos, az én figyelmemet is elkerülte s csak utólag látom, hogy az én *toldódásom* (szerintem helyesebb, mint *egészítmény*) csirája már Brassai munkájában is megvan. Azonkívül, hogy e fogalomnak lélektani magyarázatát is adom, a különbség köztünk az, hogy Brassai kétféle egészítményt különböztet meg. Nála van egy *lényeges* vagy *accentuált egészítmény* (az én *toldódásom*) és egy *pótló* vagy *accentuálatlan egészítmény*, mely azonban szerintem nem vonható egy kalap alá az előbbivel s nem volna szabad ugyanazon néven nevezni (Vö. Brassai i. m. III. rész, 5. §.). A másik különbség köztem és Brassai közt az előbbinek a lényegéből folyik, t. i. ő egyikféle egészítményt sém szakítja el a mondatzömtől. Én a *toldódást* teljesen különválasztottam a tüzetes résztől s illet is kétfélet vettem föl. A hangsúlytalant neveztem (nyelvjárásom hanglejtését tekintetbe véve) *eső zárású*, a hangsúlyosat pedig *szökő zárású toldódásnak*. Világosítsuk meg egy példával. E mondatban

Ezt ám || meg kellene üzenned | édesapádnak is...

az első szólam (*Ezt ám*) *előkészítő rész*, a többi Brassai szerint

* E válasszal a fenti téma tudományos fejtegetését folyóiratunkban lezártuk.

Szerk.

tüzetes rész, vagyis mondatzöm, melynek két egészítménye van: *üzenned* pótló vagy accentuálatlan, *édesapádnak is* szükséges vagy accentuált egészítmény. Szerintem a tüzetes rész csak ennyi: *meg kellene üzenned*, a (hangsúlyos) *toldódás* pedig ez: *édesapádnak is*. Lényegében a hangsúlyos toldódás, mint Pálffi helyesen mondja, egy újabb mondatzöm. Hanglejtése a Szamosháton *szökő* zárású.

A tüzetes rész vagyis mondatzöm képviseli nyelvjárásunkban a nyomatékos kijelentő hanglejtésforma *tiszta melódiáját*. A tüzetes rész értelmezése nálam a fentiek szerint módosul s hanglejtés szempontjából a Szamosháton tanulmányom kifejezései szerint kétféle lehet: 1. értékhangsúlyos szóval kezdődik és nem végződik nyomatéktalan szóval. 2. értékhangsúlyos szóval kezdődik, de nyomatéktalan szóval végződik. Pálffi kifogása arra indít, Brassai fejtegetése arra segít, hogy a nyomatékos kijelentő mondat tiszta hanglejtésének törvényét világosabban és szabatosabban fogalmazzam. Szabályomat tehát így módosítom: Ha a tüzetes rész puszta vagy bővítménnyel kezdődő állítmány (bővítmény + ige), a hanglejtés *szökő* zárású, ha pedig bővítménnyel végződő állítmány ((bővítmény] ige bővítmény), akkor *eső* zárású. Szóval: a *szökő* zárású mondatban mindig állítmány (ige) van hátul, az *eső* zárásúban pedig más bővítmény (tárgy, határozó, nyelvtani alany stb.), mint alábbi példáim megvilágítják Brassai kétféle mondatzömet ismer: *jelzős* (jelzőből és igéből álló) és *egészítményes* (igéből és egészítményből álló) mondatzömet. Az én főtebb kifejtett felfogásom szerint az utóbbi fajta csak ezen módosítással állja meg a helyét: *pótló egészítményes mondatzöm* (= igéből és pótló egészítményből álló).

A mondatzömek összes lehető változatait kimeríti a következő négy forma:

a) A mondat egy puszta állítmányból álló tüzetes rész:

Hallottam.

Ebédeltem.

Katonáskodott.

b) Bővítménnyel kezdődő tüzetes rész (bővítmény + ige).

Ő hallotta.

Nem ebédeltem.

Nem Sándorék mondták.

Régen hallottam.

Pendelyes gyerek koromban hallottam.

Terebesrül hozattam.

Beszélgetni vótam.

Avval is kevesebb lesz.

Mind a hármat elharangozták. stb.

Mindenik mondat Brassai-féle jelzős mondatzöm. Hanglejtése mind az a), mind a b) alattiaknak szökő zárású.

A harmadik és negyedik forma bővítménnyel (tehát nem igével) végződik.

c) Pusztá állítmány + bővítmény.

Lakodalmazunk holnapután.

Szóljatok a fiúnak.

Fér még a szekérrre.

Hozott vagy három kis halat.

Láttam, kit kíséretett fegnapelőtt.

d) Bővítménnyel kezdődő s bővítménnyel végződő tüzetes rész. (Brassai mondatzöm fajaiból hiányzik.)

Téged fizettek ki.

Nem én ettem meg.

Be ne tedd ide a lábodat.

Mind eladtam a buzámat.

Kitakarodj a házambul.

Akasztani kéne az olyan embert.

Megmondtam én oszt a nevit az akasztófárávalónak.

Mik is süttöttünk kalácsot.

Az utóbbi két esetben tehát a hanglejtés eső zárású. Pálffi gyanítása, hogy a kirekesztő szórend volna szökő s az összefoglaló eső zárású, nekem is megfordult eleinte a fejemben, de hamarosan rájöttem, hogy — mint a fenti példákban is látható — a kirekesztő és összefoglaló szórend a mai fogalmazásában nem lehet irányadó a hanglejtés kérdésében.

Pótlásul meg kell említenem azt az esetet, mikor az egész mondatot kitevő mondatzömbe nem ige, hanem állítmányi névszó szerepel. Ez ugyanis nem fogható az előbbi szabály alá. Mert hiában áll az alábbi mondatok mindenkében hátul az állítmányi névszó, egy részükben szökő, más részükben eső zárású a hanglejtés. Szökő zárású a hanglejtés pl. a következő mondatokban:

Mind gazemberek

Ők is katonák.

Nagyon savanyú.

Nem veszedelmes.

Nem kerégyártó.

Ellenben eső zárású hanglejtés van az alábbiakban:

Ők katonák.

Péterék a hazugok.

Ő a szívem vigasztalója.

Nem ő veszedelmes.

Nem ő kerégyártó.

Azt mondjam, hogy ezek közt az a különbség, hogy a fentiek összefoglaló, az alábbiak kirekesztő értelműek? Talán igen. De addig még e fogalmaknak érlelődniök és fejlődniök kell. (Gondolok t. i. a szökőzárású példák két utolsójára.) Érdekes perspektívájú problémának látszik.

A fenti példák egytől egyig a *tiszta hanglejtésforma* példái voltak. Vegyesnek azt a hanglejtésformát neveztem, melyben a tüzetes részen kívül egyéb szólam is van, pl. előkészítő rész, toldódás stb. Lássuk ennek néhány esetét:

Előkészítő rész + szökő zárású tüzetes rész:

Hónapután || lakodalmazunk.

Nekem azt még || **senki-se** mondta.

Abba maga || **nem** parancsol.

Két előkészítő rész:

Többet én | veletek || **nem** játszom.

Sándor a | csikókat || **jól** kifárasztotta.

Szakaszelőző + előkészítő rész + tüzetes rész:

Azt a kis | beteg tinót || **haza** hajtottam.

A | csontodat || **összetöröm**.

Előkészítő rész + eső zárású tüzetes rész:

Farkasnak || **nem** kell az erdőt mutatni.

György bácsi || **két** kézzel tapogatja az utat.

Szökőzárású tiszta melódia + szökő zárású toldódás:

Vissza kéne | ereszteni.

Fel szeretném | **szántani**.

Bort hozattam | Terebesrül.

Eső zárású tiszta melódia + szökő zárású toldódás:

Fel kén az olyan embert | **akasztani**.

Megmondta neki | **magyarán**.

Eső zárású tiszta melódia + eső zárású toldódás:

Jobb széna szokott itt lenni | ezen a kis réten.

Nem kén enni adni neki | az akasztófárávalónak.

Az ilyen eső zárású toldódás pongyola gondolkozás eredménye s szemléltetően illusztrálja a toldódás lélektani okát.

Folytatni lehetne a vegyes hanglejtés változatait még lapokon keresztül, míg az összes lehetséges kombinációkat felmutatnók, de szükségtelen. Azt hiszem, eddigi példáimmal is sikerült megvilágítani a tiszta és vegyes hanglejtés, toldódás, tüzetes rész stb. fogalmát. Főként pedig sikerült világosabban, precízebben kifejeznem a Pálffitól kifogásolt tételt. Így aztán ez a vita mégis csak hasznos volt az ügyre nézve. A Brassai tüzetesebb tanulmányozása sem „törte ki a szabály nyakát”, csak precízebb kifejezéséhez segített s még inkább megerősített abban, hogy megállapításom helyes.

Végül azt is helyesen gyanítja Pálffi, hogy a *nyomatékos és nyomatéktalan mondat* kifejezést nem egészen a szokásos értelemben használom. Brassai a magyar mondatról írt fejtegetéseiben a mondatokat a kérdő és halló szempontjából tekinti. Bennük kérdéseket és feleleteket lát. A mondatok szervezetének vizsgálatában a „tudatni való” az iránytűje (Szórend és accentus 17—19-ig). Mondatai tehát csupa nyomatékos mondatok, tételei a nyomatékos mondatokra vonatkoznak. Arany, Szvorényi, Vadnay, Joannovics vetegetik föl először (különböző nevek alatt) a nyomatéktalan és nyomatékos mondatfajokat s Kicska Emil értekezik a két fogalomról legbővebben (mondásellenmondás). Ámde az is ő volt, aki e két mondatfaj fogalmát a „gordiusi csomó” merész kettévágásával a szórend hibás vágányára terelte (Hangsúly és szórend. Magyar Nyelvőr 20: 341.) Tévedését átvette a nyelvtudomány s Kicska óta a két fajta mondat inkább szórendi alapon való megkülönböztetés. Simonyi szerint pl. „a nyomatéktalan mondatot a nyugodtabb hangsúlyozás mellett rendszeren jellemzi az előkészítő rész megvolta, továbbá, hogy az ige együttmarad a jelentésre nézve legszorosabban hozzátartozó kiegészítővel: el-megy, fát-vág, iskolába-jár stb. Ellenben a nyomatékos mondatnak egyenetlenebb a hangsúlyozása; az előkészítő rész többnyire hiányzik; s az ige bővítménye — ha nem maga nyomatékos —, vagy hátra kerül az ige mögé, vagy legalább elveszti hangsúlyát. „(A Magyar szórend 5. l.) Teljes khaosz és homály marad a fejünkben az egész ellentmondó definíció után! Hogy az ige együttmarad a jelentésre nézve legszorosabban hozzátartozó kiegészítővel: el-megy, fát-vág, iskolába-jár stb.”? Akkor mi eltérés

van közte és az egyik nyomatékos mondatfaj: az összefoglaló mondat között? Hogy jellemzi az előkészítő rész megvolta s ez a nyomatékos mondatból többnyire hiányzik? Téves állítás, mert előkészítő résszel annyi nyomatékos mondatot hallunk, amennyit csak akarunk. (A csontodat | összetöröm | A házamból || kitakarodj! A szemed || kiverem | Szájadat || betedd!) Simonyi nyomatékos mondat példái (az 5. lapon.) csaknem mind tüzetes részből álló mondatok. Nyomatéktalan mondatai azonnal nyomatékosakká válnak, mihelyt válaszoknak képzeljük őket. *Dohányt vág a napszámos? Nem; a napszámos || fát vág. Kihordták a búzát? Nem; a búzát || behordták. Tegnap || kértél tőle | pénzt? Nem! tegnap || adtam neki | pénzt.* A bakter nyomatéktalan hanglejtéssel olvassa föl a hirdető céduláról a e mondatot: *Mindenkinek | tudtára | adatik.* Ámde, ha az osztályban a tanulóimhoz intézem e mondást, mindjárt nyomatékos mondattá lesz. Egyetlen helytálló tanítása a Simonyi definíciójának az, hogy a nyomatéktalan mondatot a nyugodtabb, viszonylag egyenletesebb hangsúlyozás jellemzi, ellenben a nyomatékos mondatnak egyenletlenebb a hangsúlyozása.

A nyomatéktalan és nyomatékos mondatfajokat tehát hibás logika: „a gordiusi csomónak karddal való kettévágása” terelte a szórend vágányára. Összefoglaló és kirekesztő, vagy bármi néven nevezett szórend egyaránt előfordulhat akár a nyomatékos, akár a nyomatéktalan mondatban. Az igazi különbség a két mondatfaj között a következő: A nyomatéktalan mondat az általános, nem egy emberhez intézett beszéd mondata (a bakter szóbeli hirdetménye az utcán, leckefelmondás, felolvasás, mesemondás, felsorolás, szónoklás, imádkozás stb.) A nyomatékos mondat pedig a beszélgetésnek, a két ember közvetlen társalgásának a mondata. Ilyen értelemben vizsgáltam egész tanulmányomban e két mondatfaj összes hanglejtésformáit.

Tisztelt bírálómnak köszönettel tartozom, hogy alkalmat adott ezek elmondására. Tanulmányomban kerülni óhajtottam a téves nézetekkel való hely és idő fecserlő vitát. A tévedéseket hallgatással mellőztem s szó nélkül haladtam a helyesnek vélt irányban. Pedig úgy látszik, néha — a világosság kedvéért — szükséges a tévedésekkel is foglalkozni.

Dr. Csűry Bálint.

IRODALOM.

1. **Bárd Oszkár**: *A taposómalom*. Komédia négy képben.

Bárd Oszkár az erdélyi drámaírók között tekintélyes helyet foglal el. Az a komoly és kitartó törekvés, mellyel az új műfajú drámát műveli, feljogosít minket arra, hogy most könyvalakban is megjelent drámájáról, „*A taposómalom*”-ról, elmondjuk mindazt, amit ennek a szívós és lelkes pályatörésnek eddigi megfigyelése közben elgondoltunk.

„*A taposómalom*” modern dráma; ez önmagában is eleendő annak feltevésére, hogy cselekvénye rendkívül egyszerű. A neves drámaíró, a darab egyik főszereplője, színházi előadásról jön haza feleségével, *Hedviggel* és a *dramaturggal*. Hedvig színésznő, aki Ibsen Solness építőmesterének egyik női szerepét nagy sikerrel játszotta el. A férj és a dramaturg egyaránt dicsérik, hogy mily nagyszerűen „átértette” Hedvig a szerepet. A dramaturg, aki titkon szerelmes Hedvigbe, gonosz hátsó gondolattal arra biztatja a férjet, hogy írjon felesége számára egy jó szerepet. A férj örömmel vállalkozik erre.

A darab elkészült, de a férj már a próbán észreveszi, hogy Hedvignek sejtelve sincs szerepe lényegéről. Mindenki el van ragadtatva Hedvig játékától, csak a férj nem, aki igazán tudja, hogy mit gondolt el ő a szerep mögött.

A darab előadása óriási siker jegyében zajlik le, de a férj, aki egyre érzi, hogy felesége félreértette a neki szánt szerepet, összevész Hedviggel és az előadás után egy kétes mulatóba megy a dramaturggal. Hedvig levelet küld a dramaturgnak, mire az sietve távozik.

Hedvig haragjában a dramaturg lakására megy. Itt szeméretlenül veti annak, hogy az összekülönbözést tulajdonképpen ő okozta, amikor felbízta férjét, hogy számára darabot írjon. De bármily kemény szavakkal illeti a dramaturgot, mégis könnyen lefegyverzi őt női szépségével. Ez a nő hatalmas! Ekkor toppan be az író. Hedvig neki is szemrehányást tesz azért a sok erőszakos bemagyarázásért, mellyel eddig minden mozdulatát kísérte. Az író felajánlja Hedvignek a válást, de ő szereti férjét s így együtt hagyják el a dramaturg lakását.

A modern dráma szerzőjének a cselekvény nem lényeges, alkalom csupán azoknak a gondolatoknak a kifejtésére, amiket a cselekvény keretei közt felvet. A modern dráma filozófiai alapgondolaton épül fel. Megvan ez Bárd Oszkár most tárgyalt darabjában is. Két gondolatot vet fel a szerző; az egyik: mi a nő, mi adja hatalmát? a másik: hogyan fogunk fel valamely művet?

Az első kérdés az irodalomnak és a művészetnek valóságos ősprblémája. A kritikus kérdésre egy kényes, mondhatnók kínos jelenet ad feleletet; a nő hatalma az az érzéki vonзалom, melyet iránta a férfi érez. Nem óhajtunk e megoldás

igazságáról vitázni, — talán fölösleges is lenne, — de úgy érezzük, hogy a szerző a kérdést, különösen annak homályba burkolt beállítását után, bántóan ridegen és józanul oldotta meg. Ez a kérdés amúgy is oly végtelenül kopott és únos-úntalan ismételt, hogy véleményünk szerint száz esztendeig nem fog akadni oly lángész, aki az elhasznált anyagba új szellemet tudna önteni.

Jóval érdekesebb a második kérdés. Valóban nagy probléma az, hogy valamely mű szemléleténél helyesen gondoljuk-e el azt, amit a szerző abban kifejezni akart. Külső szemlélők külső ábrázolókról elképzelhetik, hogy a felfogás helyes, a belső szemlélő azonban rögtön érzi a hibákat. Úgy véljük, hogy ez a gondolat személyi élmény folytán merült fel Bárd Oszkárban. Valószínűleg megfigyelte, hogy színre került darabjait nem úgy adták elő, mint ahogy azt ő elgondolta. Ezt a kérdést nagyon ügyesen oldotta meg a szerző. Az író elégedetlen kétségbeesése, mely a fényes siker dacára is kítőre belőle, összeomlott ábrándjainak szól. Felfogása szerint valóban nem értjük meg a művészt mi, akik kívülről szemléljük s így vagy jobbra, vagy balra, de mindenképpen tévesen fogjuk fel. Ebben kétségtelenül sok igazsága van a szerzőnek.

Nem hallgathatjuk el, hogy „A taposómalom” szerepbeosztása és cselekvénye egyaránt sokban emlékeztet *Molnár Ferenc* „A testőr” című darabjára. Ebben is három szereplő van: a színész, a színésznő és a kritikus, akik sok tekintetben hasonló történetet játszanak el, mint itt az író, Hedvig és a dramaturg.

Bárd Oszkár többszöri és komoly próbálkozás után sem tudott tartós színpadi sikert aratni. Ennek oka véleményünk szerint az a műfaj, melyhez kitartóan ragaszkodik. A modern dráma tárgyában és formájában egyaránt végtelenül szegényes műfaj s így most, életének huszadik esztendejében az aggkor tünetei kezdenek rajta mutatkozni. A modern drámának egy tárgya van: a családi botrány; ezért mindig három szereplője van: a férj, a feleség és az a bizonyos harmadik. A modern dráma külső formája a végletekbe vitt egyszerűség, azok a bizonyos hármas pontok (...), melyek a lelki felindulások szavakban ki nem fejezhető áradatát rejtegetik. Ebben gazdag a modern dráma! Így például Bárd Oszkár darabjában 924 hármaspont van! (Csupán kíváncsiságból megszámláltam!) Ezek a keretek csak egy esetben engednek meg valami hatásosabb alkotást: ha valaki, mint jó színpadi iparos, minden oldalon valami alkalmas szójátékot helyez el. Az ilyen rekeszizomtorna alkalmas arra, hogy a cselekvénytelen dráma unatkozó szemlélőinek álmos-szempilláit a legközelebbi szójátékig feltámogassa.

Ennél az alantas fogásnál sokkal jobbat ajánlunk a szerzőnek: alkosson igazi, életteli cselekvényt. Ez a dráma lelke! Akkor hálásan fog mellé állani a közönség, akkor el fogja nyerni fáradozásainak jutalmát.

Dr. Rajka László.

2. S. Nagy László: *Jókai szerelmei*. Kolozsvár, 1925.

Elbeszélések. Helyesebben idilleknek nevezhette volna a szerző. Mert bár annyi költői történés ezekben is van, mint az Ellenzék novella-pályázatának leközölt darabjaiban, mégis csak töredékek, képek, képecskék azok a nagy ábrázoló életéből. Költői történést mondunk, tehát olyat, ami nem adott dolog, hanem magának a szerzőnek leleménye, vagy legalább is beleélése. Mert S. Nagy Lászlónak legkiválóbb írói tulajdonsága éppen az, hogy a témául vett helyzetekbe egész odaadással be tud illeszkedni, hogy aztán ezek a helyzetek magoktól alakuljanak ki körülötte.

Igy kíséri végig a nagy regényíró egész életén, gyermekifjú — filozófus diák — korától egészen az aggastyán leáldozó napjának utolsó felvillanásáig. A sorozatos hét kép a nagy álmódó életének öt szerelmi élményét rajzolja meg. A közép-pontban áll természetesen a legfontosabb, a magyar irodalomra nézve ezen oly nagy jelentőségű asszonnyal a Laborfalvi Rózával való szerelem és házasság megrajzolása három egymásutáni képben. Az idill természete hozza magával, hogy nem merül el itt sem túlságosan a lélektani elmélyítésekbe; csak a hangulatokat teremti meg, ahelyett hogy a Jókai műveiben adott helyzetek különösebb kiaknázására csábítatná magát. Éppen ebben látjuk a szerző írói tehetségének egy olyan adottságát, mely őt elsősorban e kisebb költői műfaj — az idill — művelésére készíteti és képesíti. Tolla számára akármelyik helyzet, még a tragikus színezetűnek kínálkozó is — mint pl. a *Láz* vagy *Asszonyok viaskodása* című — idillé alakul. Megvan benne az idillhez megkivántató naiv, jóhiszemű beleélés, tiszta légkör, derült világnézet. Mindez megvan dacára annak, hogy nem a civilizáció raffinaltságaitól mentes falusi parasztok, vagy éppen mezei és hegyi pásztorok a szereplő személyei, hanem írók, művészek és általában városi emberek; a környezet és a falu, a hegy vagy a mező helyett a szoba, a szalon, a város, de ahol a virág mindig jelentékeny tényező. Így aztán a társaság — akármilyen finom urakból és hölgyekből álljon is — mindig pátriárchálissá lesz, mint ahogy pátriárchális a szerző stílusa is. Mindezeknél fogva az itt adott rajzok sokkal inkább idillek, mint Móricz Zsigmondnak egy napi lapban nemrég idill címen leközölt hosszabb munkája, amelynek a személyei ugyan parasztok és elég parasztosan is beszélnek, de inkább szennyesek, mint tiszták, gönyék vagy darázsfszkes nyakuak inkább, mint szépek, mozi, kés, revolver foglalkoztatja üdének éppen nem maradható lelkivilágukat. Persze Móricznak elég az, ha parasztokról ír, hogy ennek alapján idillnek nevezze a munkáját. Az ő írói szemlélete aztán a parasztot mindenképpen csak parasztnak is akarja látni, ami azonban még nem jelenti azt, hogy ez által a paraszt ember élete mivoltának felebbezhetetlen judiciumu ismerője lenne. Hogy szóban-

forgó munkáját éppen idillnek címezi, érthető az ő naturalisztikus írói jelleméből, s ez éppen olyan eljárás, mint ha a naturalista festő csendélet címen széttaposott, rothadt ugorkát festene meg. A paraszti életnek kétségtelenül vannak idilli jelenségei, de azt elsősorban a mozi-mentes, tiszta légkör jellemzi.

Szolgáljon e kitérés annak illusztrálására, hogy a kezünk alatti rajzokat idillnek akarjuk tekinteni. A nagy idealista tiszta légkörét semmi bántó árnyalat nem zavarja meg e képeken, úgy hogy mindkét nembeli ifjúságunk kezébe is nyugodtan és szívesen adhatjuk.

A központi szerelem (Laborfalvi R.) köré szimmetrikusan sorakoznak a rövidebb életűek. Közvetlenül előtte Asztalos Etelka kora hervadásában találóan mutat rá a szerző Keöcse-repy Vilma törekeny alakjának fogamzására; utána pedig ezredes-Ottília adja a mintát Noémi bájos alakjaihoz, ki mellett Jókai, mint Timár Mihály éli a maga romantikus, kettős életét.

Nagyon jól kezdi és zárja a könyv szimmetrikus elrendezését az első és utolsó szerelem fellobbanása; amott a hódító Weinmüller Franciska — vagy még öntudatlanabban a komáromi „Szép leányok kertje” hatása alatt, hogy már itt felmerüljön a költő lelkének tudatalattiságában a „Tengerszemű hölgy” álomképe; az utolsó szerelem pedig Bella, a szép színi növények megjelenésére lángol fel, mint a hanyatló nap utolsó sugarai után kitaruló két kéz esdeklése.

A szerző azzal is igyekszik beleélni magát az adott helyzetbe, hogy az illető kor szűkebb vagy nagyobb körü társadalmát életre kelti hőse körül. Sőt e tekintetben olykor túlbuzgóvá is lesz, mint pl. mikor a negyvenes évek közepén többek között Berzsényi urat is felhozza Pestre, noha őt már — tudvalevőleg — 1836-ban elparentálta Kölcsey úr az Akadémiában. De az egyes mellékalakokat általában jól állítja be, mint különösen Petőfit és Szigligetint. Különösen sikerült az „Aszszonyok viaskodása” c. fejezetben a jelen nem levő Laborfalvi Rózának a szerelmes Jókai lelkén keresztül diadalmasan megvívott harca.

Stílusa egyenletes, erőltetéstől, keresettségtől ment, általában magyaros és népies. Olykor önállóan is csinál szót vagy kifejezést, (*konnyadt virágszár*, amely kedvelt szavát átvitt értelemben is használja — a komáromi leányokról — így: *lekonnyadt szép virágfejük*; *dudvás irigység* stb.) De találunk elírást is. Pl. bele cseppent, mint *Krisztus* (Pilátus h., a kinek semmi helye sem lenne ott) a crédóba; totumfactum (totumfac h.)

Nem hagyhatjuk említés nélkül, — ami talán a kiadó cég üzleti szelleme terhére is írható, — hogy a papírral pazarul bántak. Miért annyi üres lap, vagy üresség? Azért, hogy 3 ív helyett — a mennyire lefért volna a könyv — éppen 4 íves könyvet sózzanak a publikumra? Ez nem tesz jó szolgálatot az irodalom-kedveltetésnek.

Kovács Ferenc.

Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája.

(1919—1924.)

IV. közlemény.*

Jakabffy Elemér dr. Erdély statisztikája. A Romániához csatolt egész volt magyar terület lakosságának nemzetiségi, felekezeti és kulturális községenkénti statisztikája az 1910. és 1920. évi hivatalos adatok alapján. Függelék: statisztika-történelmi, kulturális, gazdasági stb. közlések és táblázatok. Lugos 1923. 4-r. 143 l. A „Magyar Kisebbség” nemzetpolitikai szemle kiadása. Husvéth és Hoffer kny.

Jakabffy Elemér. Tibiscum Adatok multjáról és buzdítás emlékei felkutatásához. Lugos (1924). K. 8-r. 29 l. Husvéth és Hoffer kny.

Ifj. Jancsó Miklós. Kísérletileg előidézett álmok és histeriaformis tünetek. Cluj-Kolozsvár 1922. 8-r. 29 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap” 1922. XVII. sz.-ből.)

P. Jánossy Béla. Szent Erzsébet élete és halála. Cluj—Kolozsvár 1924. K. 8-r. 37 l. Szent Bonaventura kny. (Katholikus Világ könyvei 3. f.)

Járosy Dezső. Forradalom és zeneművészet. Temesvár (1920). 8-r. 64 l. Csanádegyházmegyei kny.

Járosy Dezső. Schubert szeleme. (Temesvár é. n.) 8-r. 8 l. Csanádegyházmegyei kny.

Jászi Oszkár. Visszaemlékezés a román nemzeti komitéval folytatott aradi tárgyalásaimra. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 14 l. Lapkiadó rt. (Különny. a Napkelet 1921. évi dec. elsejei sz.-ből).

*Juhász Kálmán. A licentiafusi intézmény Magyarországon. Budapest 1921. Szent István Akadémia kiadása.

Kahána Ernő dr. A freudizmus után. Bevezetés Adler Alfréd individualpszichológiájába. Brassó 1924. 8-r. 66 l. Brassói Lapok kny.

Karácsonyi János. A vallonolások Erdélyben. (Kolozsvár 1923.) K. 8-r. 8 l. (Szent Bonaventura kny. Különny. A Hírnök 1923., 13—14. sz.-ből)

*-gal jelöltek erdélyi íróknak Erdélyen kívül megjelent könyvei. Ahol a könyv megjelenésének helye vagy évszáma zárójelben van, azt jelenti, hogy a könyvön ezek az adatok nincsenek jelezve, tehát az összeállító kiegészítései.

Karácsonyi János. A hét vár. Cluj—Kolozsvár (1923). 8-r. 8 l. Minerva rt.

***Karácsonyi János dr.** Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. A Forster—Scitovszky-díjjal jutalmazott pályamunka. Budapest 1923. 8-r. 563 l. Magyar Tud. Akadémia kiadása.

Karácsonyi János dr. A székelyek ősei és a székely magyarok. Történeti értekezés. Cluj—Kolozsvár 1924. K. 8-r. 28 l. Szerző kiadása. Szent Bonaventura kny.

Karácsonyi János dr. A magyar nemzet őstörténete 896-ig. Oradea-Mare—Nagyvárad 1924. 8-r. 100 l. 3 térképpel. Szent László kny. rt.

***Karácsonyi János dr.** A görögkatholikus magyarok eredete. Budapest 1924. 8-r. 24 l. Stephaneum kny. rt.

Kataszteri Főmérnök. Földmérés kis könyve. Cluj—Kolozsvár 1922. K. 8-r. 86 l. Minerva rt. (A „Magyar Nép“ könyvtára. Szerk. Gyallay Domokos 6. sz.)

Kiss Elek dr. Az isteni törvény útja. Az őtestamentom vallási és erkölcsi megvilágításban. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 248 l. Minerva rt.

Kohányi Menyhért. Utazásom Palesztinában. Cluj 1923. 8-r. 95 l. A Tarbut-Turma-alap kiadványa. Corvin kny.

Koleszár László dr. Alkar- és lábszártörések kezelése új típusu spirálrugós extenziós készülékkel. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 13 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1921. VII. sz.-ból.)

Konrádi Dániel dr. Adalék a veszettség gyógyulásához. Cluj—Kolozsvár 1920. 8-r. 4 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1921 jan. 1. sz.-ból.)

Konrádi Dániel dr. Enuresis és organotherapia. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 7 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1921 aug. 1. sz.-ból.)

Konrádi Dániel dr. A cerebrospinalis folyadék ragálytartalma veszett embernél. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 11 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1922. VI. sz.-ból.)

Konrádi Dániel dr. Feltűnően rövid lappangások emberi veszettségnél. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 6 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1923. január 1. sz.-ból.)

Konrádi Dániel dr. Mikor nem szükséges a veszettségellenes védőoltás? Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 8 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1923. április 1. sz.-ból.)

Kós Károly—Zágoni István dr.—Paál Árpád dr. Kiáltó szó. A magyarság útja. A politikai aktivitás rendszere. Cluj—Kolozsvár (1921). 8-r. 48 l. Lapkiadó rt.

Kovács Gábor. A közoktatás csődje. Satu-Mare—Szatmár 1922. 8-r. 50 l. A szerző sajátja. Szabadsajtó kny. rt.

Kovács Kandid. Életfilozófia és vallás. Nagyvárad 1922. K. 8-r. 16 l. „Őrszem“ kiadása. Szent László kny. rt. (Őrszem Könyvtár I. f.)

Kristóf György dr. Petőfi és Madách. Tanulmányok. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 192 l. Minerva rt.

Kristóf György dr. Petőfi és báró Wesselényi. Cluj—Kolozsvár 1924. K. 8-r. 20 l. Szent Bonaventura kny. (Különny. A Hírnök-ből.)

Kristóf György dr. Az erdélyi magyar irodalom múltja és jövője. Tanulmányok, cikkek. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 294 l. Minerva rt.

Kultsár András (diósadi). Új gondolatok régi titkokról (Tentamen). Gherla—Szamosújvár 1922. 8-r. 126 l. Szerző tulajdona. Todorán Endre „Aurora“ kny.

Cs. Lázár László. Egy természettörvény és az emberiség jövője. Budapest 1919. ápr. 20. Déva, 1920. 8-r. 59 l. Laufer Vilmos kny.

Cs. Lázár László. Egy természettörvény és az emberiség jövője. Második könyv. Lapusnyák 1921 május hó. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 77 l. Minerva rt.

Ligeti Ernő. Erdély vallatása. A magyar egység. Bernády György. Dózsa Endre. Grandpierre Emil. Gyárfás Elemér. Br. Jósika Samu. Kecskeméthy István. Nagy Károly. Paál Árpád. Sándor József. Zsidókérdés Erdélyben?! Hosszú Márton és Pap Domokos rajzaival. Cluj—Kolozsvár 1922 4-r. 87 l. Lapkiadó rt.

Makkay Domokos dr. Erdélyi Káté. Gondolkozó emberek számára. Gheorgheni—Gyergyószentmiklós 1922. 8 r. 32 l. Sándory Mihály kny.

Makkai Sándor dr. A vallás az emberiség életében. (A vallás történeti képe.) Turda—Torda 1923. 8-r. 172 l. Füssy József kny. (Erdélyi Ref. Egyházi Könyvtár II.)

Makkai Sándor dr. A vallás lényege és értéke. Vallásfilozófiai előadások. Turda—Torda 1923 8-r. 151 l. Füssy József kny. (Erdélyi Ref. Egyházi Könyvtár III.)

Makkai Sándor dr. „Ird meg, amiket láttál“. Beszédék, elmélkedések, előadások. Cluj—Kolozsvár 1923. 8 r. 185 l. Minerva rt. kiadása és nyom.

Marton Ernő. A zsidó nemzet Erdélyben. Cluj 1922. 8-r. 47 l.

Kadima rt. kiadása. Sonnenfeld rt. kny. Nagyvárad.

Matolcsy Károly dr. A gyermekági láz mai therápiája. Köhler Róbert dr. nyomán összeállította: — Cluj—Kolozsvár 1922. 8 r. 29 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1922. XVI. sz.-ból.)

Mátyás Ernő. A vallásos mystika. Vallásphilosophiai tanulmány. Cluj—Kolozsvár 1921. 8 r. 47 l. Minerva rt.

Mátyás Ernő. Pál apostol mystikája. Kolozsvár 1921. 8 r. 106 l. Minerva rt.

Mezey Zsigmond dr. A muzsika lelke. A muzsika illata, színe, bánata, sóvárgó láza zenei esszéiben. Arad 1924. 8-r. 63 l. Réthy Lipót és Fia Utódai kny.

Musnai László. János Apoc. magyarázata. II. füz. Vallástörténeti és irodalomtörténeti tárgyalás tekintettel a jánosi problémára. Turda—Torda 1924. 8-r. 47 l. Füssy József kny.

Nagy Géza. A keresztyénség jövője. Odorheiu—Székelyudvarhely 1922. 8-r. 136 l. Könyvnyomda részvénytárs.

Nagy József (K.-sz.-miklósi). Az örökélet. Târgu-M.—Vásárhely 1921. 8-r. 44 l. Bolyai kny. rt.

Nagy Sándor dr. Gróf Kuun Géza élete és munkássága. Oráştie—Szászváros 1920. 8-r. 70 l. Szászvárosi kny. rt

Negrea Kamill dr. Az ausztriai ált. polg. törvénykönyv örökösödési jogszabályai. (Az OPTk. 531—824. §§-ai magyarázata.) Függelékül: A magyar magánjog örökösödési jogrendszerének vázlata. Cluj 1922. 8-r. 357 l. Szerző sajátja. Corvin kny.

Nyisztor Zoltán dr. A szociális kérdés. Satu-Mare—Szatmárnémeti (1919). K. 8-r. 21 l. Simon József kny. (Világnézetű Kérdések I.)

Oláh Ferenc. Petőfi és a szinpad. Előszóval ellátta: Dr. Janovics Jenő. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 46 l. Az Erdélyi és Bánáti Színészegyesület kiadása. Globus kny.

Orient Gyula dr. A vitaminek. (Az utolsó két évi vitaminkutatások eredményei.) Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 35 l. Minerva rt.

Pakocs Károly. Nemcsak kenyérről él az ember. Satu-Mare—Szatmárnémeti (1919). K. 8-r. Simon József kny. (Világnézetű Kérdések IV.)

Pataki Jenő dr. Orvostörténelmi adatok. Apafi rendelete a sodomia ellen. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 4 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1921. jan. 15. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Orvostörténelmi adatok. Getse Dániel Emberszereteti Intézete. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 8 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1921. febr. 1. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Orvostörténelmi adatok. Orvosi reversalis. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 4 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1921 márc. 1. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Orvostörténelmi adatok. Egy városi orvosi szerződés a XVIII. századból. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 8 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1921. márc. 15. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. A magyar gyermekgyógyászat gyermekkorából. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 8 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1921. dec. 15. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Orvostörténelmi adatok Boerhaaveról két levele kapcsán. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 8 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1921. dec. 15. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Újévi tárca. Régi orvosaink a magyar nyelv és nemzeti kultúra szolgálatában. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 12 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1922. jan. 1. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Pataki Sámuel naplója. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 47 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1922. szept. 15. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Orvostörténelmi adatok. Megyei főorvosi jelentés 1786. évből. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 7. l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1922. nov. 1. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Nehány szó Dimien Pálról s két leveléről. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 7 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1923. febr. 15. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Tolnai István levelei. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 8 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1923. márc. 1. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Vizaknai Beczka György levelei. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 7 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1923. jul. 15. sz.-ból.)

Pataki Jenő dr. Orvostörténelmi morzsák a leveles ládából. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 19 l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1922. jun. 1. jul. 1. szept. 15. sz.-ból.)

Páter Béla dr. A gyógynövény-termesztés rövid foglalata. Cluj—

Kolozsvár 1924. 8-r. 33 l. Mineerva r-t. (Az Erdélyi Gazdasági Egylet Könyvkiadó Vállalatának 61. f.)

Rass Károly. Erdélyi iskoláztatás és tudományosság a középkorban. Cluj—Kolozsvár 1924. K. 8-r. 46 l. Szent Bonaventura kny. (Különny. A Hirnök-ből).

Ravasz László. „Az emberélet utjának felén“. Beszédék. Cikkék. Előadások. (Kolozsvár) 1924. 8-r. 270 l. „Az Út“ kiadása. Minerva rt.

Révész Imre. „Aikire nem volt méltó a világ“. Képek a keresztyénység történetéből. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 144 l. Minerva rt. (Erdélyi Ref. Egyházi Könyvtár I.)

Révész Imre. A keresztyénység története. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 96 l. Minerva rt.

Révész Imre. A magyar protestantizmus története a keresztyénység egyetemes fejlődésének keretében. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 131 l. Minerva rt.

Ruzitska Béla dr. Fábinyi Rudolf emlékezete. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 16. l. Minerva rt. (Különny. az „Erdélyi Orvosi Lap“ 1923. ápr. 15. sz.-ből).

Salamon Ernő. Bevezetés a relativitás elméletébe. Oradea-Mare 1922. 8-r. 13 l.

Scheffler János dr. Az egyke. Egy lap a keresztyén erkölcsstanból. Megszívlelésre keresztyén anyák részére. Satu-Mare—Szatmárnémeti (1919). K. 8-r. 27 l. Simon József kny. (Világnézetű kérdések II)

Scheffler János dr. A családi szentély papja, Satu-Mare—Szatmárnémeti (1919). K. 8-r. 24 l. Simon József kny. (Világnézetű kérdések VI.)

Scheitz Vilmos dr. Az első segélynyújtás alapismeretei. (Kolozsvár 1924). K. 8-r. 32 l. Szent Bona-

ventura kny. (A Katholikus Világ Könyvei 1. f.)

Silbermann Jenő dr. Történelmi felfogás és realitívizmus. Nagyvárád 1920. 8-r. 55 l. Nagyváradi Napló kny. rt.

Somogyi Gyula dr. Tanulmányok és egyéb művek (1884—1924). Arad 1924. 8 r. 112 l. Corvin kny.

Szentgyörgyi István. „Emlékeim“. (Kolozsvár 1923) 8-r. 166 l. Providentia kny.

Szentkirályi Ákos dr. Erdély juhái. Erdély juhtenyésztése. A múlt. A jelen. A jövő. Képekkel. Cluj—Kolozsvár 1923. 8 r. 132 l. Providentia kny. (Erdélyi Gazdasági Egylet Könyvkiadóvállalatának 60. f.)

Szentkirályi Ákos dr. Földmívelő gazdák útmutatója. Növénytermesztés. Cluj—Kolozsvár 1924. K. 8-r. 34 l. Szent Bonaventura kny. (Katholikus Világ Könyvei 5. f.)

Szell Kálmán dr. Az anyag atomos összetétele és az atomok szerkezete. Cluj (1924). 8-r. 20 l. Minerva rt. (Különny. az Erdélyi Irodalmi Szemle 1924. évi 8—10. sz.-ből).

Szilágyi M. Dózsa. Örök igazságok a XX. században. Arad 1924. K. 8-r. 178 l. „Vasárnap“ kny. kiadása és nyom.

Szörnyű Béla dr. Többtermeletés és népnevelés. Hasznos és modern gazdálkodási elvek mindenki számára. Zilah 1919. 8-r. 138 l. Seres Samu kny.

Szőcs Géza dr. Történelmi pillanatképek. I. f. Mercurea-Ciuc—Csikszereda 1923 8-r. 15 l. Vákár kny.

Szőcs Géza dr. Eminescu és Petőfi. Gheorgheni—Gyergyószentmiklós 1923. 8-r. 16 l. Sándory M. kny.

Tavaszy Sándor dr. A jelenkor szellemi válsága. Kritikai útmutató. Cluj—Kolozsvar 1923. 8-r. 65 l. Minerva rt.

Tavaszy Sándor. Kálvin János élete. Kolozsvar 1924. K. 8-r. 17 l. „Az Út“ kiadása. Minerva rt. (Ünnepnapok I. sor. 2. sz.)

Tavaszy Sándor dr. A nyugat-európai kultúra sorsa Spengler filozófiájának tükrében. Cluj—Kolozsvar 1924. 8 r. 18 l. Minerva rt. (Különny. az Erdélyi Irodalmi Szemle 1924. évf.-ból).

Temesváry János dr. Erdély középkori püspökei. Levéltári kutatások alapján írta: --- Cluj---Kolozsvar 1922. 4-r. 476 l. Minerva rt.

Ifj. gróf Toldalagi László. Phenolatherekből és aldehidekből előállított ujtriphénylmetan vegyületekről. (Bölcsészeti doktori értekezés). Cluj—Kolozsvar 1920. 8-r. 45 l. Stief Jenő és Tsa kny.

Tóth György dr. Az unitárius egyház szervezete. Törvény a fegyelmi felelősségről. Jegyzetekkel ellátta. --- Cluj---Kolozsvar 1922. 8-r. 70 l. Minerva rt. (Az Unitárius Egyház Törvényeinek Gyűjteménye. Szerk. Dr. Tóth György. II. 1. f.)

Tóth György dr. Az unitárius egyház rendszabályai. 1626---1850. Levéltári kutatás alapján összeállította magyarázva: --- Cluj - Kolozsvar 1922. 8-r. 226 l. Minerva rt.

Tóth Lajos dr. Mit jelent Segesvár a magyar művelődés számára? Írta és forgalomba hozta a segesvári ref. egyházközség Petőfi-iskolája javára. Dicsőánmártin---Dicsőszentmárton 1924. 8-r. 15 l. Erzsébet kny. rt.

Tövissi József. Korunk válsága. Új utak felé. Tanulmány a vallás köréből. Nagyszeben 1920. 8 r. 54 l. Haiser György kny.

Ürmösi József. Igehirdetésünk kívánalmái. (Homilétikai tanulmány). Odorheiu---Székelyudvarhely 1921. 8-r. 74 l. Könyvnyomda rt.

Ürmösi József. A népnevelés. (Szabadelőadás). Odorheiu---Székelyudvarhely 1922. 8-r. 16 l. Könyvnyomda rt.

*Varga Béla. A logikai érték problémája és kialakulásának története. Budapest 1922. 8-r. 149 l. M. Tud. Akadémia kiadása.

*Varga Béla. Gondolatok a nevelés tanterv értékelméleti megalapozásához. Szeged 1922. 8-r. 32 l. Az egyetemi bölcsészeti szeminárium kiadása. (Acta Universitatis I. 2.)

*Varga Béla. A metafizika értelme napjaink bölcséletében. Budapest 1923. 8-r. 15 l. Athenaeum.

Varjas Endre. A kolozsvári könyvnyező Szűz kegyelemképeinek története. Cluj—Kolozsvar 1923. K. 8-r. 16. l. Corvin kny.

Vásárhelyi János. Az ifjúsági egyesület munkaterve. Zilah 1923. 8-r. 6 l. Seres Samu kny.

Vér Imre. A kivándorlás örvényében. Cluj—Kolozsvar 1924. 8 r. 57 l. Világjáró kiadás. Lapkiadó rt.

Vucskics Gyula dr. Szabadság, egyenlőség, testvériség és az élet kenyerere Nagyvárad 1919. K. 8-r. 13 l. Szent László kny. rt. (Keresztény Füzetek. Szerk. Dr. Némethy Gyula I. f.)

Vucskics Gyula dr. Magánügye-e a vallás? Nagyvárad 1919. K. 8-r. Szent László kny. rt. (Keresztény Füzetek. Szerk. Dr. Némethy Gyula II. f.)

Vucskics Gyula dr. Kereszt és munka. Nagyvárad 1919 K. 8-r. 16 l. Szent László kny. rt. (Keresztény Füzetek. Szerk. Dr. Némethy Gyula. III. f.)

Zintz József. A jövő valutája. Kísérlet a valuta krízis és a lakás-
inség problémájának megoldására.
Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 30 l.
Lapkiadó rt.

b.) Fordítások.

Bernstein S. dr. A cionizmus.
A mozgalom lényege és szervezete.
Fordítás német eredetiből. Lugos
1919. 8-r. 67 l. A Lugosi Cionista
Egyesület kiadványa. Szidon József
kny.

Brod, Max. A zsidóság és a ke-
reszténység viszonya. Fordította :
Ben Eleázár. Sätmar (é. n.). K. 8-r.
26 l. Szabadsajtó kny. rt. (Zsidó
Renaissance Könyvtár. Szerk. Lukács
Zoltán. VII. sz.).

Brod, Max. A cionizmus har-
madik korszaka. Fordította : *Marton
Ernö*. Kolozsvár (é. n.). 8-r. 31 l.
Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség
kiadása. Lapkiadó rt.

Buber, Martin. A zsidóság és
az emberiség. Fordította : *Ben Eleá-
zár* Satu-Mare (é. n.). K. 8-r. 20
l. Szabadsajtó kny. rt. (Zsidó Re-
naissance Könyvtár. Szerk. Lukács
Zoltán. VIII. sz.).

Carpenter Estlin J. dr. A ke-
reszténység helye a világ vallásai
között. A második kiadásból (Lon-
don 1911) fordította : *Dr. Kiss Elek*.
Cristur—Székelykeresztur (1923).
8-r. 70 l. Szabó Kálmán kny. (Az
Unitárius Irodalmi Társaság Kiadvá-
nyai I.)

Charles E. St. John. A ma
vallása. Fordította : *Benczédi Pál*.
Cristur—Székelykeresztur 1924. 8-r.
40 l. Az Udvarhelyi Vidéki Unitárius
Lelkészkör kiadása. Hermann J. kny.

Ciato Lajos dr. A kisebbségi
kérdés Nagy-Romániában. Románból
fordította : *Kisebbségi. Targu-Mures*
1924. 8-r. 29 l. Bolyai kny. rt.

Edgar, J. A szocializmus és a
biblia. Cluj 1924. 8-r. 32 l. „Viața“
kny. kiadása és nyom.

Goldmann, Nachum. A zsidó
nemzet követelései. A zsidó béke-
programm. (Nagyvárad). 1920. 8-r.
31 l. Az Erdélyi Zsidó Kiadótársas-
ság rt. kiadása. Sonnenfeld A. rt. kny.

Haam, Achad. Nietzscheaniz-
mus és zsidóság. Fordította : *Ben
Eleázár*. Satu-Mare (é. n.). K. 8-r.
34 l. Szabadsajtó kny. rt. (Zsidó
Renaissance Könyvtár. Szerk. Lukács
Zoltán. VI. sz.)

Lichtheim Richard. A zsidó
Palesztina felépítése. Fordította : *Dr.
Székely Imre*. Kolozsvár 1919. 8-r.
47 l. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti
Szövetség kiadása. Lapkiadó rt.

Majrovits Méir Jehuda. Tóra
és cionizmus. Dej—Dés 1921. 8-r.
37 l. Goldstein Jakab kny.

Nordau Miksa dr. Mi a cioniz-
mus ? Fordította : *Grünberger Béla*.
Nagyvárad 1919. 8-r. 24 l. Sonnen-
feld Adolf rt. kny. (Zsidó Renaissance
Könyvtár. Szerk. Lukács Zoltán. 9. sz.)

Paneth Hermann. Utazásom a
Szentföldön. Sajtó alá rendezte :
Szabó Imre. Cluj 1921. 8-r. 31 l.
Kadima rt. kiadása. Lyceum kny.

Rutherford, J. F. Miért van
nyomoruság a világon ? Az orvosser-
Kilenc bibliai tárgyú értekezés. Cluj—
Kolozsvár (1924). 8-r. 60 l. Nem-
zetközi Bibliatanulók Egyesületének
kiadása. „Viața“ kny.

Thon Osias dr. Herzl Tivadar.
Fordította : *Dr. Székely Imre*. Ko-
lozsvár (é. n.). 8-r. 41 l. Az Erdélyi
Zsidó Nemzeti Szövetség kiadása.
Lapkiadó rt. kny.

III. Tankönyvirodalom.

(Iskolai kézikönyvek, szótárak, iratmintagyűjtemények s az oktatásügyre vonatkozó paedagógiai munkák.)

A román irodalom története román és magyar nyelven. Odorheiu—Székelyudvarhely (1924) 8-r. 26 l. Globus kny. (Különny. a „Vizsgázók könyve” c. műből).

A román történelem, földrajz és alkotmánytan összefoglalása román és magyar nyelven. Cristur—Székelykeresztur (1924). 8-r. 50 l. Hermann J. kny. (Különny. a „Vizsgázók könyve” c. műből).

Az egységes középiskola tanterve az 1921—22 átmeneti iskolai esztendőre. Kézirat gyanánt. (Kolozsvár 1921). 8-r. Minerva rt.

Andrási Tivadar. Román-magyar szótár (Dicționar român maghiar). Sf. Gheorghe (1924). 16-r. 269 l. Benkő Mór könyvkereskedése kiadása. Tipogr. Scrisul Românesc Craiova.

Anka Sándor. Magyar román beszélgetések és szótár. Egyetlen könyv, amelyből 24 óra alatt megtanulhat románul. (Kolozsvár 1919). 8-r. 20 l. Anka Sándor kny.

Bachmann Péter—Schwarz Alajos és Tussel Gáspár. Szám-tani példatár az új miniszteri tanterv alapján. I. füzet a II. osztály tananyaga III. átdolg. kiadás. Timișoara (1922). 8 r. 85 l. Polatsek-féle könyvkereskedés kiadása. Gutenberg kny.

Bachmann Péter—Schwarz Alajos és Tussel Gáspár. Szám-tani példatár az új miniszteri tanterv alapján. II. füzet a III. osztály tananyaga. Timișoara (1922). 8-r. 64 l. Polatsek-féle könyvkereskedés kiadása.

Bachmann Péter—Schwarz Alajos és Tussel Gáspár. Szám-tani példatár az új miniszteri tanterv alapján. III. füzet a IV. osztály tananyaga. III. átdolgozott kiadás. Timișoara 1924. 8-r. 64 l. Polatsek féle könyvkereskedés kiadása.

Balázs Sándor és Köves Sándor. Román-magyar jogi „vademecum”. Cluj (é. n.) K. 8-r. 170 l. Anka Sándor kiadása és nyom.

Balogh Ernő dr. Kémia és ásványtan magyar tannyelvű középiskolák IV. oszt. számára. Cluj—Kolozsvár 1924., 136 l. Minerva rt.

Balogh Ernő dr. Geológia a magyar tannyelvű középiskolák VIII. oszt. számára. Cluj—Kolozsvár, 1924. 8-r. 108. l. Minerva rt.

Bartók György dr. Bibliai-ismertetés. Középiskolák I. és II. osztálya számára. Az 1901. évi konventi tanterv szerint átdolgozta *Tárkányi György*. 4-ik kiadás. Cluj—Kolozsvár, 1922. 8-r. 93 l. Minerva rt.

Bálint Ákos. Már az első héten — képek segítségével — szókat és mondatokat olvastató Öröm-Abécé és olvasókönyv. Modern alapon, a jelen „képekkel olvastató” új módszernek az eddig bevált fonomimikai és írva-olvastató módszerekkel való egyeztetésével. Magyar tannyelvű elemi iskolák I. oszt. számára. Gergely Zsombor rajzaival. Az írott kliséket Vajda Béla rajzolta. II. kiadás. Gheorgheni—Gyergyószentmiklós 1923. 8-r. 102 l. Sándory Mihály kiadása és nyom. (I. kiadás u. o. 1922.)

Bálint Ákos. Mesés vezérfonál az Öröm-Abécéből való olvasás-írás tanításához, valamint a számtan, be-

széd-értelemgyakorlat. rajz, ének, torna és kézimunka anyagának majdnem óráról-órára való feldolgozásához. Gheorgheni—Gyergyószentmiklós 1924. 8-r. 94 l. Sándory Mihály kiadása és nyom.

Benguerel, O. és Voina, D. Francia olvasókönyv és nyelvtan a magyar tannyelvű felső kereskedelmi iskolák második és harmadik osztálya használatára. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 160 l. Minerva rt.

Bilinszky Lajos dr. Magyar nyelvkönyv az elemi iskolák IV. osztálya számára. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 67. l. Minerva rt.

Bilinszky Lajos dr. Módszeres magyar nyelvtan középiskolák és polgári iskolák I. és II. osztálya számára. Dicsőszentmárton 1922. 8-r. 131 l. Erzsébet Kny. rt.

Bilinszky Lajos dr. Magyar olvasókönyv középiskolák és polgári iskolák I. osztálya számára. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 141 l. Minerva rt.

Bilinszky Lajos dr. Magyar olvasókönyv középiskolák és polgári iskolák II. osztálya számára. Cluj—Kolozsvár 1913. 8-r. 143 l. Minerva rt.

Bilinszky Lajos dr. Stiliztika olvasókönyvvel középiskolák és polgári iskolák III. osztálya számára. Dicsőszentmárton 1922. 8-r. 216 l. Erzsébet kny. rt.

Bilinszky Lajos dr. Poétika és irodalomtörténet olvasókönyvvel középiskolák és polgári iskolák IV. osztálya számára. Dicsőszentmárton 1922. 8-r. 240 l. Erzsébet kny. rt.

Bilinszky Lajos dr. Világtörténet középiskolák és polgári iskolák I. osztálya számára az 1919. évi analitikai tanterv alapján. I. rész:

6kor. Cluj—Kolozsvár (1921). 8-r. 80 l. Minerva rt.

Bilinszky Lajos dr. Világtörténet középiskolák és polgári iskolák I. osztálya számára az 1919. évi analitikai tanterv alapján. II. rész: középkor. Cluj—Kolozsvár (1921). 8-r. 96. l. Minerva rt.

Bilinszky Lajos dr. Világtörténet a középiskolák és polgári iskolák III. osztálya számára. III. rész: újkor. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 114 l. Minerva rt.

Bilinszky Lajos dr.—Porsche Rezső dr.—Todorán Jenő. Román nyelvkönyv I. rész. Középiskolák és polgári iskolák I. osztálya számára. Sibiu—Nagyszeben 1922. 8-r. 228 l. Krafft W. kiadása és nyom. (II. jav. kiadás u. o. 1924. 8-r. 181 l.)

Bilinszky Lajos dr.—Porsche Rezső dr.—Todorán Jenő. Román nyelvkönyv. II. rész. Középiskolák és polgári iskolák II. osztálya számára. Sibiu—Nagyszeben 1922. 8-r. 81—288 l. Krafft W. kiadása és nyom. (II. jav. kiadás u. o. 1924. 8-r. 118 l.)

Bilinszky Lajos dr.—Porsche Rezső dr.—Todorán Jenő. Román nyelvkönyv III. rész. Középiskolák és polgári iskolák III. osztálya számára. Sibiu—Nagyszeben 1923. 8-r. 147 l. Krafft W. kiadása és nyom.

Bilinszky Lajos dr.—Porsche Rezső dr.—Todorán Jenő. Román nyelvkönyv. IV. rész. Középiskolák és polgári iskolák IV. osztálya számára. Sibiu—Nagyszeben 1923. 8 r. 135 l. Krafft W. kiadása és nyom.

Bilinszky Lajos dr.—Porsche Rezső dr.—Todorán Jenő. Román-magyar iskolai szótár a közép-

iskolák és polgári iskolák I—IV. oszt. számára. Sibiu—Nagyszében 1923. 8-r. 100 l. Krafft W. kiad. és nyom.

Biró Vencel dr. és Patay József dr. Egyetemes történelem középiskolák felső osztályai számára. A középkor és az újkor 1648-ig. Cluj—Kolozsvár, 1922. 8 r. 176 + VIII. l. Minerva rt.

Biró Vencel dr. és Patay József dr. Egyetemes történelem középiskolák felső osztályai számára. Az újkor 1648-tól napjainkig. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 164 + VIII l. Minerva rt.

Bitay Árpád dr. Rövid román nyelvtan különös tekintettel a hangváltozásokra. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 110 l. Marianum kiadása. Providentia kny.

Boca Gyula dr. Alkotmánytan, jogi ismeretek és közgazdaságtan liceumok (IV. o.), polgári iskolák részére, nem különben a román állampolgárok nevelése céljából. I. kiadás. A legújabb tanterv szerint összeállítva. Arad 1923. 8-r. Tip. Diecezane.

Bodor János. Szent történetek az ószövetségből elemi iskolák második osztálya számára az erdélyi ref. egyházkerület 1908-i tantervéhez alkalmazott negyedik kiadás. Kézdivásárhely 1921. 8-r. 52 l. Turóczi István kny.

Bodor János. Szent történetek az ó- és újszövetségből elemi iskolák harmadik osztálya számára az erdélyi ref. egyházkerület 1908-i tantervéhez alkalmazott negyedik kiadás. Kézdivásárhely 1924. 8-r. 60 l. Turóczi István kny.

Bodor János. Szent történetek az újszövetségből elemi iskolák negyedik osztálya számára az erdélyi ref. egyházkerület 1908-i tantervéhez alkalmazott hatodik kiadás.

Kézdivásárhely 1921. 8-r. 45 l. Turóczi István kny.

Bodor János. A keresztyén egyház történelme a reformációig elemi iskolák ötödik osztálya számára az erdélyi ref. egyházkerület 1908-iki tantervéhez alkalmazott negyedik kiadás. Kézdivásárhely 1921. 8-r. 38 l. Turóczi István kny.

Bodor János. A reformáció és magyar ref. egyház történelme elemi iskolák hatodik osztálya számára az erdélyi ref. egyházkerület 1908-iki tantervéhez alkalmazott hatodik kiadás. Kézdivásárhely 1921. 8-r. 36 + 8 l. Turóczi István kny.

Boeriu Victor-Kovács Eugen. Román nyelvtan P. T. T. társalgó és levelezőkönyv román-magyar és magyar-román szótárral. Oradea-Mare 1922. 8-r. 327 l. Nagyvárad Napló kny. rt.

Boga Imre. Javaslat az idegen nyelvek tanulásának ügyében. Ajánlja több okból ez uton iskolai hatóságok, tanárok, tanfolyam vezetők, családok figyelmébe. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 8 l. Minerva rt.

Borbély István dr. A magyar irodalom története a legrégebb idők-től 1825-ig. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 383 l. Minerva rt.

Brunowsky Rezső. Képes magyar olvasókönyv a magyar ajku elemi népiskolák II. osztálya számára a „Programa Analitica“ előírása szerint. III. átdolgozott kiadás. Timișoara 1922. 8-r. 159 l. Polatsek féle könyvkereskedés kiadása. Gutenberg kny.

Brunowsky Rezső. Képes magyar olvasókönyv a magyar ajku elemi népiskolák III. osztálya számára az új tanterv szerint. III. átdolgozott kiadás. Timișoara 1922. 8-r. 202 l. Polatsek féle könyvkereskedés.

Buday Árpád dr. Egyetemes történelem a magyar tannyelvű középiskolák felső osztályai számára. I. k.: az ókor. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 251 l. Minerva rt.

Caba Ágoston. Román nyelvtan társalgási gyakorlatokkal és magyar-román szótárral a magyar nyelvű iskolák számára és magánhasználatra. III-ik teljesen átdolgozott kiadás. Oradea-Mare—Nagyvárad (é. n.). 8-r. 56 l. Klein és Tarján könyv- és zenemű kiadóhivatala. Sonnenfeld A. rt. kny.

Caba Ágoston dr. Román nyelvkönyv (román nyelvtan) magyar tannyelvű elemi iskolák számára és magánhasználatra. Oradea-Mare—Nagyvárad 1924. 8-r. 78 l. Béres Károly könyvkereskedés. kiadása és kny.

Caba Ágoston dr. ABC és olvasókönyv a magyar nyelvű elemi népiskolák I. osztálya számára fonetikus módszert szerint képekkel. IV. kiadás. Oradea-Mare—Nagyvárad (1924). 8-r. 100 l. Klein Gyula kiadása. Pásztor Ede kny.

Caba Ágoston dr. Románia földrajza a magyar tannyelvű elemi népiskolák IV-ik osztálya számára a miniszteri tanterv alapján. (Oradea-Mare 1922). 8-r. 78 l. Klein és Tarján könyvkereskedés.

Caba Ágoston dr. és Nagy Vilmos. Magyar olvasó és nyelvgyakorló könyv a magyar tannyelvű elemi népiskolák II. oszt. számára. Oradea-Mare 1922. 8-r. 192 l. Tip. și Libr. Românească Soc. pe Acții.

Caba Ágoston dr. és Nagy Vilmos. Magyar olvasó és nyelvgyakorló könyv a magyar tannyelvű elemi népiskolák III. oszt. számára. Oradea-Mare 1922. 8-r. 187 l. Tip. și Libr. Românească Soc. pe Acții.

Caba Ágoston dr. és Nagy Vilmos. Magyar olvasó és nyelvgyakorló könyv a román történelmi anyaggal a magyar tannyelvű elemi népiskolák IV. osztálya számára. Oradea-Mare 1922. 8-r. 204 l. Tip. și Libr. Românească Soc. pe Acții.

Candrea, V. és Dejeu, P. Románia története középiskolák használatára a román közoktatásügyi miniszter által kibocsátott analitikai tanterv alapján. Oradea-Mare 1920. 8-r. 124 l. Tip. și Libr. Românească Soc. pe Acții.

Candrea László és Kováts S. János dr. A román nemzet története a magyar tannyelvű középiskolák IV. és VIII., a felsőkereskedelmi iskolák III. és a tanítóképzők megfelelő osztályai számára. II-ik teljesen átdolgozott kiadás. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 171 l. Minerva rt.

Candrea László és Kováts S. János dr. Egyetemes történelem. Magyar tannyelvű középfokú iskolák számára *Sebestyén Gyula* egyetemes története nyomán átdolgozták és kiegészítették: — I. kötet: az ó- és középkor története. II. kiadás. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 254 l. Minerva rt.

Cherestesiu Viktor és Déri Gyula. Román nyelvkönyv magyar tannyelvű középiskolák I. és II. oszt. számára a direkt módszer szellemében illusztrációkkal, hangjegyekkel, szótárral. Cluj 1921. 8-r. 128 l. Tip. „Națională“.

Cherestesiu Viktor és Déri Gyula. Mintaleckék a ~-féle román nyelvkönyvhöz tanárok és román kurzus vezetők számára. Kézirat gyanánt. Cluj 1921. 8 r. 55 l. Tip. „Unirea“.

Cherestesiu Viktor dr. és Déri Gyula. Vezérkönyv a román nyelv tanításához a nemromán tan nyelvű elemi iskolák tanítói számára. Kézirat gyanánt. Cluj 1924 8-r. 160 l. Corvin kny.

Cherestesiu Viktor dr.—Déri Gyula—Georgescu-Tistu Miklós. Román nyelvkönyv magyar tan nyelvű középiskolák I. oszt. számára a direkt módszer szellemében. Cluj 1921. 8-r. 61 l. Tip. „Corvin” (V. kiadás u. o. 1923).

Cherestesiu Viktor dr.—Déri Gyula—Georgescu-Tistu Miklós. Román nyelvkönyv magyar, orosz és német középiskolák számára a direkt módszer szellemében. II. osztály. Cluj (1922). 8-r. 69 l. Tip. „Corvin”. (IV. kiadás u. o. 1923).

Cherestesiu Viktor dr.—Déri Gyula—Georgescu-Tistu Miklós. Román nyelvkönyv magyar tan nyelvű középiskolák III. oszt. számára a direkt módszer szellemében. Cluj 1922. 8-r. 103 l. Tip. „Corvin”. (II. kiadás u. o. 1923. 105 l.)

Chirvaiu Vazul dr.—Tăutu Gábor—Szücs Izsó. A mértan és a mértani rajz elemei középiskolák I-ső osztályai, iparoktatási intézetek kezdő osztályai, tanítóképezdek és felsőbb népiskolák részére. Oradea-Mare 1922. 8-r. 80 l. Tip. și Libr. Rom. Soc. pe Acții.

Chișiu, J. și Kovács, E. 50 román lecke. Oradea-Mare—Nagyvárad (é. n.). 4-r. 16 l. Pásztor Ede kny.

Ciura, Al.—Domide, A.—Huilea, O. A román irodalom története az összes magyar tannyelvű középiskolák részére. Fordította: Nicolae Popa. Cluj (1922). 8-r. 320 + 16 l. G. Onișor könyv- és papirkereskedése kiadása,

Corbu-Szilágyi János—Dejeu Péter—Dr. Pallady Leontin. România. Județul Bihor (Biharvármegye) és Oradea-Mare földrajzi leírása a magyar tannyelvű elemi népiskolák II—III. osztálya számára. Oradea-Mare—Nagyvárad 1921. 8-r. 39 l. Tip. și Libr. Românească Soc. pe Acțiuni.

Coroiu, Petru—Tripon, Iosif—Domocoș, Teodor. Földrajzi előismeretek és hazánk földrajza az elemi népiskolák III. és IV. osztálya számára. Oradea-Mare 1921. 8-r. 48 l. Tip. Rom. Soc. pe Acții.

Csefő Sándor. Kísérleti fizika közép- és polgári iskolák számára 244 ábrával és képpel. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 173 l. Minerva rt.

Czumbel Lajos dr. Román nyelvtan gyakorlatokkal és olvasmányokkal a magyar tannyelvű középiskolák I—II. osztálya számára. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 100 l. Minerva rt.

Czumbel Lajos. Katholikus hitvédelem a középiskolák számára és művelt köröknek magánhasználatra. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 112 l. Minerva rt.

Czumbel Lajos dr. Katholikus erkölcsstan a középiskolák számára és a művelt közönség használatára. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 102 l. Minerva rt.

Dávid György dr. Román-magyar és magyar-román szótár. I. k. román-magyar rész 323 l. II. k. magyar-román rész 334 l. Brassó (1924). 8-r. Brassói Lapok kiadása és nyom.

Dejeu Péter és Fodor Péter. Schidlof—Berlitz egyesített módszerű román nyelvtanfolyam a román nyelvnek magánutón való megtanulására. I—X. füzet. Oradea-Mare—Nagyvárad 1919. 8-r. 304 l. Sonnenfeld kny. rt.

Dejeu Péter és Fodor Péter. Magyar-román szótár. Oradea-Mare—Nagyvárad 1920. 8-r. Központi Ujság és Jegyiroda kiadása.

Dejeu Péter és Fodor Péter. Román-magyar kereskedelmi levelező és polgári ügyiratok gyűjteménye (kibővítvé magánlevelezési mintákkal). Oradea-Mare—Nagyvárad (é. n.): 8-r. 257—304 l. Központi Ujság és Jegyiroda kiadása.

Déri Gyula. Európa. A magyar tannyelvű középfokú iskolák számára. Mellékletek: 8 térképvázlat, Európa térképe, ábrás statisztikai táblák. Cluj 1922. 8-r. 132 l. Ardealul kiadása.

Duda Livius. Magyar-román jogi és kereskedelmi szakszótár. Orşova 1921. 8-r. 462 + 13 l. Tip. Fraşii Csendes Timişoara 1922.

Ehrlich Béla. Kalauz. Segéd-könyvecske községi jegyzői, közs. bírói, anyakönyvvezetői munkák végzéséhez. Odorheiu—Székelyudvarhely 1923. 8 r. 32 l. Globus kny.

Engelberg Oszkár. Román-magyar és magyar-román orvosi terminológia és orvosi iratminta gyűjtemény Iuliu Haşiegan előszavával. Kolozsvár 1921. 8-r. 410 l. Minerva rt.

Erdész István. Gyógyszerészeti kompendium. Átnézte: Dr. Mátyás Lajos gyógyszer. egyet. tanársegéd. Cluj—Kolozsvár 1920. 8-r. 102 l. Corvin könyvk. kiadása. Weinstein és Friedmann kny.

Evuşian Szabin és Gross Ignác. Gyakorlati zsebszótár. Román-magyar és magyar-román. Iskolák és magánosok számára. (Első rész: román-magyar.) Arad 1919. 16-r. 640 l. Tip. Diecezane greco-orientale române.

Farkas Kálmán. Az ószövet-ségi kijelentés története a középiskolák I. osztálya számára. Pályanyertes mű. Oradea Mare—Nagyvárad 1923. 8-r. 48 l. Béres Károly könyvny.

Farkas Kálmán. Az újszövet-ségi kijelentés története a középiskolák II. osztálya számára. Pályanyertes mű. Oradea-Mare—Nagyvárad 1923. 8-r. 46 l. Béres Károly könyvny.

Fejes Áron és Felméri Sándor. Új Ábécé. A jelképes, írva olvasó és fonomimikai módszereket egyesítő ábécé és olvasókönyv az elemi népiskolák első osztálya számára. Illusztrálta: *Dócziné Berde Amál* festőművész. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 148 l. Minerva rt.

Fejes Áron és Felméri Sándor. Vezérkönyv a jelképes, írva olvasó és fonomimikai módszereket egyeztető Új Ábécéhez. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 20 l. Minerva rt.

Feneşan Péter. Gyakorlati román tanfolyam (Curs practic de limba română). Tanár nélküli tanulásra. Cluj 1919. 8-r. 50 l. Tip. A. Anca.

Ferencz József. Unitárius káté tekintettel a konfirmációi vallástani-tásra. Tizedik kiadás. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 104 l. Minerva rt.

Fortunescu C. D. és Kováts S. János dr. Francia nyelv. Első évfolyam. A közép- és szakiskolák számára. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 156 l. Minerva rt.

Fortunescu C. D. és Kováts S. János dr. Francia nyelv. Második évfolyam. A közép és szakiskolák II. osztálya számára. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 178 l. Minerva rt.

Földes Zoltán. Mureş-Turda (Maros-Torda) vármegye földrajza az elemi népiskolák harmadik oszt. számára. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 51 l. Minerva rt.

Gaál Sándor. Pedagógiai neveléstan. A nő nevelése és társadalmi értéke. A szülők és az ifjuság számára szerkeszti: — illetanár. (Kolozsvár é. n.) 8-r. 8 l. Tip. Viața Cluj.

Gerasim Aurél dr. Gyakorlati szótára (dicționar practic) a román nyelvnek úgy anyagi mint perjogi büntető anyagban való használatát és bevezetését megkönnyítő használatos jogi műkifejezések, más kifejezésmódok és szavaknak a román büntető törvénykönyv és perrendtartás nyomán összeállítva. Birák, ügyvédek, jogászok, községi jegyzők, csendőrök, rendőrök és más köz- és magántisztviselők részére. Sibiu (1919). 8-r. 48 l. A szerző tulajdona. Tip. Budovszky.

Gerasim Aurél dr. Gyakorlati szótára a román nyelvnek magánjogi, polg. perrendtartási, kereskedelmi váltó és csődjogi, valamint más ezekkel vonatkozásban levő anyagban való bevezetésre alkalmas jogi műkifejezések, más kifejezésmódok és szavaknak a román törvénykönyvek nyomán összeállítva. Sibiu 1920. 16 r. 62 l. A szerző tulajdona. Tip. Archidiacesane.

Gyerkes Mihály-Buna Anna. Román vizsgák könyve. Kivonatos ismeretek: a román nyelv és irodalom, földrajz, történelem, alkotmánytan tananyagából. Kérdések és feleletek alakjában feldolgozták: — Odorheiu (1924). 8-r. 288 + XXIX. l. „Tanítók Lapja“ kiadóhivatala kiadása. Tip. S. A. Odorheiu.

Gyerkes M.—Buna Anna. Ro-

mán irodalomtörténet. Odorheiu (1924). 8-r. 48 l. Tip. S. A.

Gyerkes M.—Buna Anna. Románia földrajza. Odorheiu (1924). 8-r. 56 l. Tip. S. A.

Gyerkes M.—Buna Anna. Román nyelvtan. Odorheiu (1924). 8-r. 64 l. Tip. S. A.

Gyerkes M.—Buna Anna. Román alkotmánytan. Odorheiu (1924). 8-r. 32 l. Tip. S. A.

Gyerkes M.—Buna Anna. A román nép és Románia története. Odorheiu (1924). 8-r. 112 l. Tip. S. A.

György Lajos dr. Stilisztika (Nyelvtani összefoglalás. Verstan). Fiu- és leányközépiskolák, valamint polgári fiu- és leányiskolák III. oszt. számára. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 204 l. Minerva rt.

György Lajos dr. Magyar irodalmi olvasókönyv (Retorika. Poétika. Irodalomtörténet). Fiu- és leányközépiskolák, valamint polgári fiu- és leányiskolák IV. osztálya számára. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 308 l. Minerva rt.

György Lajos dr. Irodalmi olvasókönyv. Prózai irodalom. Retorika. Fiu- és leányközépiskolák V. oszt. számára. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 254 l. Minerva rt.

H. J. dr. Az új iskolatörvény Hollandiában. A R. K. Centraalbureau voor Onderwijs en Opvoeding s' Gravenhage hivatalos kiadása alapján ismerteti. (Kolozsvár 1924.) 8-r. 15 l. Providentia kny.

Sz. Haller Zsuzsa. Számtani példatár a népiskola II. és III-ik osztálya részére a román Kormányzó Tanács által kiadott tanterv utasítása szerint a jelen viszonyoknak megfelelően. Cluj 1923. 8-r. 79 l. Ardealul.

Sz. Haller Zsuzsa. Számolókönyv az elemi népiskola IV. oszt. részére a román miniszteri tanterv utasítása szerint a jelen viszonyoknak és pénznemeknek megfelelően. Cluj 1923. 8-r. 38 l. Ardealul.

Heidelbergi Káté. A református keresztyének hitvallása. Kolozsvár 1920. 8-r. 48 l. Az Erdélyi Ref. Egyházkerület kiadása. Minerva rt.

Huber Imre. Gazdasági földrajz a magyar tannyelvű középiskolák V. oszt. számára. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 190 l. Minerva rt.

Indig Jakab és Vajna Károly. Programa analitica pentru școalele primare de sub autoritatea Directoratului General al Ministerului Instrucțiunii din Cluj. — Részletes tanításterv a Közoktatásügyi Miniszterium kolozsvári vezérigazgatóságának hatósága alá tartozó elemi iskolák számára. Fordította: — A magyar tanításnyelvű elemi népiskolák használatára kiadja Turóczi István könyvkereskedő. Targul-Sacuiesc —Kézdivásárhely 1922. 8-r. 56 l. Turóczi István kny.

Jancsó Lajos—Fejes Áron—Felméri Sándor. Népiskolai ref. vallásoktatás az első osztályban. Turda—Torda é. n. 8-r. 16 l. Füssy József kny.

Jancsó Lajos—Fejes Áron—Felméri Sándor. Népiskolai ref. vallásoktatás II-ik osztályban. (Hat képpel.) Ötödik kiadás. Turda—Torda é. n. 8-r. 31 l. Füssy József kny.

Jancsó Lajos—Fejes Áron—Felméri Sándor. Népiskolai ref. vallásoktatás III-ik osztályban. (Hat képpel.) Ötödik kiadás. Turda—Torda é. n. 8-r. 29 l. Füssy József kny.

Jancsó Lajos—Fejes Áron—Felméri Sándor. Népiskolai ref. vallásoktatás IV-ik osztályban. Egy-

háztörténelmi rész. (Hét képpel.) IV-ik kiadás. Turda—Torda é. n. 8-r. 37 l. Füssy József kny.

Jancsó Lajos—Fejes Áron—Felméri Sándor. Népiskolai ref. vallásoktatás V—VI-ik osztályban. Egyháztörténelmi rész. (Öt képpel.) Negyedik kiadás. Turda—Torda é. n. 8-r. 48 l. Füssy József kny.

Joanovici, Gh. dr. Rendszeres román nyelvtan a román irodalmi nyelv elsajátításának megkönnyítésére. (Hangtan és alaktan.) Cluj—Kolozsvár (1921.) 8-r. 80 l. Minerva részv. társ.

Joanovici, Gh. dr. Rendszeres román nyelvtan a román irodalmi nyelv elsajátításának megkönnyítésére. II. rész. Mondattan. Iskolai és magánhasználatra. I. kiadás. Cluj—Kolozsvár (1922). 8-r. 35 l. Minerva rt.

Joanovici, Gh. dr. Magyar-román társalgási kézikönyv a román irodalmi nyelv elsajátításának megkönnyítésére. Cluj—Kolozsvár (1921) 8-r. 107 l. Minerva rt.

Joanovici, Gh. dr. A hazai alkotmánytan (Constituția patriei). A nem román tannyelvű elemi népiskolák V. és VI. osztályai számára a miniszteri tanterv alapján. I. kiadás. Tg. Mureș 1921. 8 r. 52 l. Tip. „Ardealul”.

Joanovici, Gh. dr. A hazai alkotmánytan (Constituția patriei). A romániai magyar tannyelvű elemi népiskolák V—VI. osztályai számára a miniszteri tanterv alapján a legújabb jogforrások felhasználásával. Cluj 1921. 8-r. 58 l. Ardealul (3-ik kiadás u. o. 1923).

Joanovici, Gh. dr. Alkotmánytan és jogi ismeretek kézikönyve a magyar tannyelvű állami és hitfelekezeti tanító-, tanítónő- és ovónő-

képző intézetek, valamint a magyar tannyelvű népiskolákban működő tanítók számára a vonatkozó tantervek alapján jogforrások felhasználásával. I. kiadás. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 71 l. Minerva rt.

Kapusy Imre. Közgazdasági középiskolát! Targu-Mures—Vásárhely 1921. 8-r. 32 l. Törvhat. város házi nyomdája.

Kecskeméthy István dr. Bibliaismertetés középiskolák I. és II. osztálya számára. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 132 l. Minerva rt.

Kecskeméthy István dr. Kis vallástörténet középiskolai használatra és a művelt közönségnek. Cluj—Kolozsvár 1923. 8-r. 68 l. Minerva részv. társ.

Kiss Ernő dr. Magyar olvasókönyv és nyelvtani összefoglalás a középiskolák I. osztálya számára. Kolozsvár 1921. 8-r. 151 l. Minerva rt. (II-ik átdolgozott képes kiadás u. o. 1922. 148 l.)

Kiss Ernő dr. Magyar olvasókönyv és nyelvtani összefoglalás a középiskolák II. osztálya számára. Cluj—Kolozsvár 1921. 8-r. 192 l. Minerva rt. (II-ik változatlan kiadás u. o. 1922.)

Kiss József. Útmutatás Románia földrajzának tanítására a tanító számára. Alba-Iulia—Gyulafehérvár (1924). 8-r. 47 l. Püspöki Lyc. kny.

Kiss Piroska. Románia történelme a romániai magyar tannyelvű elemi népiskolák felsőbb osztályai (IV—VI.), valamint ismétlődő iskolák számára a legújabb miniszteri tanterv szerint. I. kiadás. Cluj 1923. 8-r. 80 l. Ardealul kny.

Kiss Piroska. Természetráaj (manual de științe naturale) a romániai magyar tannyelvű elemi népiskolák felsőbb (IV., V., VI.) oszt.

számára 160 képpel a legújabb miniszteri tanterv alapján. Cluj 1923. 8-r. 152 l. Ardealul kny.

Kiss Piroska. Állattan (zoologie) a romániai magyar tannyelvű liceumok, polgári iskolák, valamint tanító- és tanítónőképző intézetek első osztálya számára a legújabb miniszteri tanterv szerint. Cluj 1924. 8-r. 192 l. Ardealul kny.

Kósa János dr. Román nyelvtan (alaktan és mondattan) román és magyar nyelven. Odorhei (Székelyudvarhely) 1924. 8-r. 100 l. Globus kny. (Csiki Albert) kiadása és nyom.

Kósa János dr. és Szabó János. A vizsgázók könyve. A román nyelvtan, irodalomtörténet, történelem, földrajz és alkotmánytan összefoglalása román és magyar nyelven. 1924. 8-r. 110 + 69 l. I. r. Globus kny. Odorhei (Székelyudvarhely). II. r. Hermann I. kny. Cristur—Székelykeresztur.

Kováts S. János dr. A prózai írásművek ismertetése (retorika) a magyar tannyelvű felsőkereskedelmi iskolák első osztálya számára az 1922. évi analitikai tanterv alapján. Cluj—Kolozsvár 1922. 8-r. 113 l. Minerva rt. (L. György Lajos dr.: Magyar Irodalmi Olvasókönyv).

Kováts S. János dr. A költői írásművek ismertetése (poetika) a magyar tannyelvű felső kereskedelmi iskolák második osztálya számára. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 224 l. Minerva rt. (L. György Lajos dr.: Magyar Irodalmi Olvasókönyv.)

Kováts S. János dr. A magyar helyesírás szabályai. A Magyar Tudományos Akadémiának az 1922. évben elfogadott szabályai alapján összeállította: — Második bővített kiadás. Cluj—Kolozsvár 1924. 8-r. 78 l. Minerva rt.

A Pásztorúzet, Magyar Népet és Erdélyi Irodalmi Szemlét

olvasni magyar kötelesség.

Kiadóhivatal: Cluj—Kolozsvár Str. Baron L. Pop (v. Brassai-u.) 5.

KOLOZSVÁRI TAKARÉKPÉNZTÁR ÉS HITELBANK R.-T.

Cluj—Kolozsvár, Piața Unirii 7.

Saját tőkési 48 millió Lei.

Fiókjai: Dés, Dicsőszentmárton, Gyulafehérvár és Marosvásárhely. Affiliált intézetei: Torda-Aranyos Vármegyei Takarékpénztár R.-T. Torda, Udvarhelymegyei Takarékpénztár R.-T. Székelyudvarhely, Alsófehérvármegyei Gazdasági Bank és Takarékpénztár Részvénytársaság Nagyenyed.

Áruraktárai a vasut mellett. — Betéteket elfogad, váltókat leszámítol, bel- és külföldi átutalásokat teljesít. — Safe deposit! — Mindenféle bankszerű ügyleteket előnyösen végez, Engedélyezett devizahely.

A MAGYAR NÉP

Erdély
legjobb és legelterjedtebb
képes néplapja.

Hetilap.

15.000 példányban jelenik meg.

Előfizetési ára:

Belföldön

Egész évre — 100 L.
Félévre — 50 "
Negyedévre — 30 "

Külföldön

Egész évre — 240 L.
Félévre — 120 "
Negyedévre — 75 "

KIADÓHIVATAL:

Cluj-Kvár, Str. Baron L. Pop 5.

Kérjen mutatványszámot!

A PÁSZTORTÚZ

Erdély legjobb szépirodalmi lapja
Előfizetési árai:

Belföldön: Külföldön:
Egész évre 350 L. Egész évre 500 L.
Félévre — 180 L. Félévre — 250 L.
Negyedévre 100 L. Negyedévre 150 L.

Kiadóhivatal Cluj, Baron L. Pop 5.

Kérjen mutatványszámot!

Az Erdélyi Irodalmi Szemle

Legtartalmasabb
Tudományos Havi Folyóirat

Előfizetési árai:

Belföldön: Külföldön:
Egész évre 250 L. Egész évre 300 L.
Félévre — 130 L. Félévre — 160 L.
Negyedévre 75 L. Negyedévre 100 L.

Kiadóhivatal Cluj, Str. Baron L. Pop 5

Kérjen mutatványszámot!

A MINERVA

könyvkereskedésének hirei.

Új könyvek:

Szentkirályi—Kovács: Magyar keresk. levelező	40'—
Dr. Tavaszy Sándor: A jelenkor szellemi válsága	30'—
" " Schleiermacher filozófiája	40'—
" " A nyugateurópai kultúra sorsa	20'—
Spengler tükreben	20'—
Dr. Temesváry János: Erdély középkori püspökei	200'—
Torday J.: A közgazdaságtan és szociológia vázlata	20'—

III. Hittudományi művek.

Czumbel Lajos: Katholikus erkölcsstan	36'—
" " Katholikus hitvédelem	36'—
Ferencz József: Unitárius kis tükör	40'—
" " Hittan (unitárius)	40'—
" " Unitárius káté	30'—
Lakner Ernő: Lelki harmat, kath. ima és énekes- könyv, kötve	30'—
Makkai Sándor: Ird meg, amiket láttál (egyházi beszédek)	80'—
Mátyás Ernő: A vallásos mysthika	40'—
" " Pál apostol mysthikája	40'—
Scheffler János: Katholikus hittan (a róm. kath. hittételek magyarázata a művelt közönség számára)	36'—
Scheffler János: Katholikus egyháztörténelem	36'—
Szentábrahámi: Imakönyv unitárius felv. kötésben	60'—
" " egész vászon kötésben	100'—

IV. Ifjusági iratok, meséskönyvek.

Benkő Anna: Gyermekversek (illusztrált gyermek- versek 4—8 éves gyermekek részére) kötve	70'—
Diénes Jenő: Magduska meséskönyve, kötve	70'—
Holstein Mária: Katóka útazásai, gyermekmesék, kötve	40'—
Jánossy—Tóth: Körbe körénk gyermekek (illusz- trált gyermekmesék 4—8 éves gyermekek ré- szére), kötve	70'—
Szabó István Andor: A kis gentleman	15'—

Nyomatott a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. nyomdájában
Cluj—Kolozsvárt, Str. Baron L. Pop No. 5.

Kiadásért felel: PETRES KÁLMÁN kiadóhivatali igazgató.